

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra slavistiky

**Porovnání didaktické vybavenosti vybraných učebnic
ruského jazyka pro základní školy včetně vypracování
návazných doplňkových materiálů**

Diplomová práce

Autor: Bc. Barbora Dubnová
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – ruský jazyk
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – dějepis
Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Zadání diplomové práce

Autor: Barbora Dubnová

Studium: P14P0381

Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - dějepis, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - společný základ

Název diplomové práce: Porovnání didaktické vybavenosti vybraných učebnic ruského jazyka pro základní školy včetně vypracování návazných doplňkových materiálů

Název diplomové práce AJ: Comparison of didactic equipment across selected russian language schoolbooks for grammar schools including elaboration of additional workbooks

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce zkoumá didaktickou vybavenost vybraných učebnic ruského jazyka pro základní školy, které jsou určeny začátečníkům. Práce je rozdělena na dvě hlavní části teoretickou a praktickou. Teoretická část vymezuje základní pojmy a dále se zabývá metodikou ruského jazyka, zejména jazykovými kompetencemi žáků. Cílem praktické části je tvorba vlastních didaktických materiálů, které mají vhodně doplňovat vybrané lekce učebnic.

CÍCHA, Václav. Metodika ruského jazyka. Praha: SPN, 1982. CHODĚRA, Radomír. Didaktika cizích jazyků: úvod do vědního oboru. Praha: Academia, 2006. MAŇÁK, Josef. Funkce učebnice v moderní škole. In KNECHT, Petr, JANÍK, Tomáš et al. (2008). Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu. Brno: Paido. 2008. MAŇÁK, Josef; KNECHT, Petr, (EDS.) Hodnocení učebnic. 1. vyd. Brno: Paido, 2007. PURM, Radko; VESELÝ, Josef; JELÍNEK, Stanislav. Didaktika ruského jazyka. Hradec Králové: Gaudeamus, 1997.

Garantující pracoviště: Katedra slavistiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Oponent: Mgr. Miroslav Půža, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 22.8.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce Mgr. Ireny Kapustové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 16. června 2016

.....
podpis autora

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala především vedoucí diplomové práce Mgr. Ireně Kapustové za cenné rady, připomínky, trpělivost a čas, který mi vždy ochotně věnovala při konzultacích. Velké poděkování patří rovněž mojí rodině, která mi byla po celou dobu studia velkou oporou.

Anotace

DUBNOVÁ, Barbora. *Porovnání didaktické vybavenosti vybraných učebnic ruského jazyka pro základní školy včetně vypracování návazných doplňkových materiálů*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016, 96 s. Diplomová práce.

Diplomová práce zkoumá didaktickou vybavenost vybraných učebnic ruského jazyka pro základní školy, které jsou určeny začátečníkům. Práce je rozdělena na dvě hlavní části teoretickou a praktickou. Teoretická část vymezuje základní pojmy a dále se zabývá metodikou ruského jazyka, zejména jazykovými kompetencemi žáků. Cílem praktické části je tvorba vlastních didaktických materiálů, které mají vhodně doplňovat vybrané lekce učebnic.

Klíčová slova: učebnice, ruský jazyk, jazykové prostředky, řečové dovednosti, didaktická vybavenost, komponenty, pracovní listy

Anotation

DUBNOVÁ, Barbora. *Comparison of didactic equipment across selected russian language schoolbooks for grammar schools including elaboration of additional workbooks*. Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016, 96 pp. Master's thesis.

Master's thesis performs the research of didactical equipment of selected russian language schoolbooks intended for elementary schools focused on beginners. The thesis is divided into two main parts – teoretical and practical. Teoretical part defines basic terms and is also focused on russian language methodics, especially language competence of pupils. The aim of practical part is elaboration of specific didactical instruments, that should complement specific parts of schoolbooks properly.

Key words: schoolbook, russian language, language resources, speech skills, didactical equipment, components, worksheets

Obsah

Úvod.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1. Učebnice jako didaktická pomůcka ve vzdělávacím procesu.....	12
1.1 Definice učebnice.....	12
1.2 Funkce učebnice.....	14
1.3 Schvalovací doložka učebnic.....	15
1.4 Hodnocení učebnic.....	16
1.4.1 Didaktická vybavenost učebnic.....	18
1.4.2 Kritéria pro výběr učebnic.....	19
2. Výuka cizího jazyka.....	23
2.1 Význam komunikativní kompetence.....	24
2.2 Společný evropský referenční rámec pro jazyky.....	25
3. Výuka ruského jazyka.....	26
3.1 Jazykové prostředky.....	27
3.1.1 Osvojení zvukové podoby jazyka.....	27
3.1.2 Osvojení grafické podoby jazyka.....	29
3.1.3 Osvojení gramatiky.....	30
3.1.4 Osvojení slovní zásoby.....	32
3.2 Řečové dovednosti ve výuce ruského jazyka.....	34
3.2.1 Poslech.....	35
3.2.2 Čtení.....	38
3.2.3 Písemný projev.....	40
3.2.4 Ústní projev.....	41
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	44
4. Měření didaktické vybavenosti učebnic.....	44
4.1 Metoda Jana Průchy.....	44
4.1.1 Seznam strukturních komponentů učebnice.....	45
4.1.2 Výpočet koeficientů.....	46
5. Sledované učebnice.....	47
5.1 <i>Pojechali 1</i> (rus. <i>Поехали 1</i>).....	49
5.1.1 Přehled učiva jednotlivých lekcí.....	49
5.1.2 Měření didaktické vybavenosti.....	51
5.2 <i>Novyje klassnyje družja 1</i> (rus. <i>Новые классные друзья 1</i>).....	60
5.2.1 Přehled učiva jednotlivých lekcí.....	61

5.2.2 Měření didaktické vybavenosti	63
5.3 Porovnání zjištěných výsledků	71
6. Návrh doplňkových materiálů	73
Závěr.....	91
Seznam použitých a doporučených zdrojů.....	93
Přílohy	96

Úvod

Učebnice byly, jsou a budou předmětem zájmu pedagogické teorie i praxe, protože představují největší oporu pro učitele ve výchovně – vzdělávacím procesu. Jsou zdrojem informací, poskytují odpovědi na různorodé otázky a usnadňují orientaci v probírané látce. V současnosti je nabídka učebnic na českém trhu poměrně široká. Hlavní problém tkví v tom, že ne vždy odpovídá vybraná učebnice parametrům rámcového vzdělávacího programu. Knihy často obsahují neaktuální texty nebo jsou nedostatečně didakticky vybaveny. Je zřejmé, že takové učebnice nemohou plnohodnotně sloužit učitelům ani žákům, neboť jsou pro ně v konečném důsledku neatraktivní a demotivující.

Ve výuce se nejčastěji setkáváme s klasickými tištěnými učebnicemi, ovšem nelze opomenout problematiku takzvaných elektronických učebnic, které v poslední době zažívají nebývalý rozmach. Ačkoliv je tištěná učebnice nenahraditelná a má své kouzlo, je třeba zaznamenat skutečnost, že postupně ztrácí své dominantní postavení. Pozitivní roli jí mohou vrátit pouze ti učitelé, kteří budou vybírat do výuky kvalitní edukační média zajišťující optimální využití ze strany žáků. Učebnice musí žáky upoutat na první pohled svou grafickou podobou, přehledností a aktuálností.

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a praktickou. V první části jsou vymezeny základní pojmy – co je to učebnice, jaké má funkce, jakými způsoby ji lze hodnotit či jaká existují kritéria pro její výběr. Dále se práce věnuje metodice výuky ruského jazyka, zejména jazykovým prostředkům a řečovým dovednostem. Práce popisuje konkrétní cvičení, která je vhodné zařazovat do výuky, aby si žáci osvojili zvukovou a grafickou podobu jazyka, gramatiku a slovní zásobu. Teorie se rovněž zabývá rozvojem čtení, poslechu, psaní a ústního projevu. V úvodní kapitole praktické části je objasněna zvolená metoda pro následné měření didaktické vybavenosti učebnic. Poté se věnuje rozboru konkrétních učebnic. Součástí praktické části jsou pracovní a metodické listy.

Název diplomové práce napovídá, že měření didaktické vybavenosti učebnic je jejím primárním cílem. Sekundárním cílem je tvorba vlastních materiálů, které mají vhodně doplňovat vybrané lekce učebnic, jež byly zvoleny pro výzkum. Konkrétně se jedná o dvě učebnice ruského jazyka určené začátečníkům na základních školách – *Pojechali 1* a *Novyje klassnyje družja 1*. Obě výše zmíněná edukační média jsou na českém trhu jedinými, která podporují výuku ruského jazyka na základních školách.

Celá práce je rozčleněna do šesti kapitol a několika podkapitol, jež na sebe logicky navazují. První kapitola je věnována učebnici jako takové, definuje pojem učebnice, vymezuje její funkce, objasňuje podmínky pro udělení schvalovací doložky, charakterizuje metody, kterými lze hodnotit učebnice aj. Výuka cizího jazyka je popsána v druhé kapitole zabývající se významem komunikativní kompetence a Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky (SERR), který vymezuje šest jazykových úrovní – A1, A2, B1, B2, C1, C2.

Třetí kapitola se týká výuky ruského jazyka a její metodiky. V dílčích podkapitolách je popsána úloha jednotlivých jazykových prostředků a řečových dovedností, jež jsou pro ovládnutí ruského jazyka ve všech jeho aspektech nezbytné. Praktickou část diplomové práce uvozuje čtvrtá kapitola, v níž je charakterizována metoda Jana Průchy, prostřednictvím které je následně měřena didaktická vybavenost jmenovaných učebnic. Pátá kapitola zkoumá učebnici *Pojechali 1*, nejprve shrnuje obsah učiva jednotlivých lekcí a následně měří její didaktickou vybavenost. Dále jsou vypočítány dílčí koeficienty a koeficient celkový. Stejný postup byl použit i u druhého sledovaného edukačního média – *Novyje klassnyje družja 1*. V závěru páté kapitoly jsou zrekapitulovány a porovnány zjištěné výsledky. Poslední kapitola diplomové práce přináší návrh vlastních pracovních listů, které navazují na vybrané lekce učebnic. Zahrnují různé druhy cvičení, o nichž se zmiňuje teoretická část.

Důležitým zdrojem informací v teorii byly odborné publikace zabývající se výzkumem učebnic. Patří k nim zejména kniha Jana Průchy – *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Dalšími významnými publikacemi byly: *Moderní pedagogika* od Průchy, *Hodnocení učebnic* od Maňáka a Knechta nebo *Učebnice pod lupou* od Maňáka a Klapka. Opěrným pilířem práce byl *Pedagogický slovník* od Průchy a kolektivu autorů. Teoretická část zabývající se metodikou ruského jazyka čerpá z publikací – *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly* od Purma a kolektivu autorů, *Metodika cizích jazyků* od Beneše a *Metodika ruského jazyka* od Cíchy. V praktické části byly oporou učební komplety: *Pojechali 1* od Žofkové a kolektivu autorů a *Novyje klassnyje družja 1* od Orlové a kolektivu autorů. Mimo knižních zdrojů práce čerpá i z internetových portálů.

Téma diplomové práce jsem si vybrala na základě absolvovaných praxí na základní škole, kde jsem se poprvé setkala s učebnicí *Pojechali 1*, která mě upoutala svou specifickou formou. Domnívám se, že málokterá učebnice ruského jazyka se zabývá předazbukovým obdobím tak jako *Pojechali 1*. Mým studijním oborem je učitelství se zaměřením na základní školy, proto jsem se rozhodla jmenovanou učebnici detailněji prozkoumat. Druhá sledovaná učebnice *Novyje klassnyje družja 1* upoutala moji pozornost při pátrání po aktuálně vydávaných

učebnicích. Učebnice zatím nebyla téměř recenzována, protože jde o poměrně novou publikaci vydanou v roce 2015. Tato učebnice mě zaujala svou grafickou podobou, proto jsem se rozhodla začlenit ji do výzkumu a porovnat ji s edukačním médiem *Pojechali 1* z hlediska jejich didaktické vybavenosti.

„Kdo se chce stát vzdělaným, musí si nad zlato a stříbro vážit knih. A právem. Knihy ho totiž mohou přivést k cíli jeho tužby, nikoli zlato a stříbro.“ (J. A. Komenský)

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Učebnice jako didaktická pomůcka ve vzdělávacím procesu

Učebnice představuje základní didaktickou pomůcku, která je nedílnou součástí každodenní výuky na všech stupních a typech škol. Provází člověka vzdělávacím procesem od jeho útlého věku. První učebnice se objevily již ve starověku, konkrétně v Asýrii, Babylonu, Egyptě a Číně. Nemůžeme si však představovat učebnice dnešního typu, tehdy se zaznamenávaly učební texty na hliněné destičky a pergamenové svitky. Starověké texty měly docela jiný význam než texty dnešní. Často se jednalo o pokyny, jak se správně modlit nebo o poučení o vědních oborech (aritmetice, geometrii, a medicíně). Hojnější využití našly učebnice v antickém Řecku a Římě, kde z nich čerpali především v tehdejších školách. Jejich masový rozmach je však spjatý až s vynalezením knihtisku v 15. století.¹ K velkému posunu v rozvoji učebnic přispěl významný český spisovatel a pedagog Jan Amos Komenský, kterého považujeme za předchůdce moderních učebnic díky jeho pokrokovým myšlenkám, jež jsou dodnes tolik aktuální. Komenský požadoval například to, aby obsah a struktura učebnice byly přizpůsobeny dětské mysli. Dále doporučil, aby byly učebnice zpracovány dialogickou formou, neboť dialog byl v jeho očích přirozenou formou vzájemného styku lidí.² Snad každý zná jeho průkopnickou knihu *Svět v obrazech* (lat. *Orbis pictus*), v níž byl poprvé propojen text s obrázky. Zabývat se detailněji historií učebnic by jistě bylo velmi zajímavé, avšak z důvodu stanoveného tématu a rozsahu této práce se jí podrobněji nemůžeme věnovat.

1.1 Definice učebnice

Na úvod je velmi důležité si uvědomit, co vlastně učebnice je. Nutno podotknout, že není možné vybrat jednu přesnou definici, neboť každý odborník vysvětluje pojem jiným způsobem. Význam slova učebnice popisuje pedagogická literatura víceméně stejně, ale žádná z definic není úplná a komplexní, proto je nutné nahlížet problematiku v užším i širším slova smyslu.

¹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 270.

² SÝKORA, Miloslav. *Učebnice a její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů*. Praha: EM-Effect, 1996, s. 10.

Podle Průchova pedagogického slovníku³ je učebnice „*druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice.*“ Jiná definice nám říká, že „*učebnice je prostředek vyučování a učení v knižní formě, ve kterém jsou určitá odborná témata a okruhy daného předmětu metodicky uspořádány a didakticky ztvárněny tak, že umožňují učení.*“⁴ Pojmem učebnice se zabývá i lingvodidaktická literatura, která ji charakterizuje „*jako model, v němž se odráží určitá koncepce výuky, jako jádro výukového programu, jako zobecněný program součinnosti učitele a žáka.*“⁵

Výše uvedené definice jsou nepochybně správné, ale nevystihují všechny podstatné rysy učebnice. Je potřeba definovat pojem i v širším slova smyslu. Průcha vymezuje systémy, do nichž učebnice spadá a schematicky to znázorňuje takto:

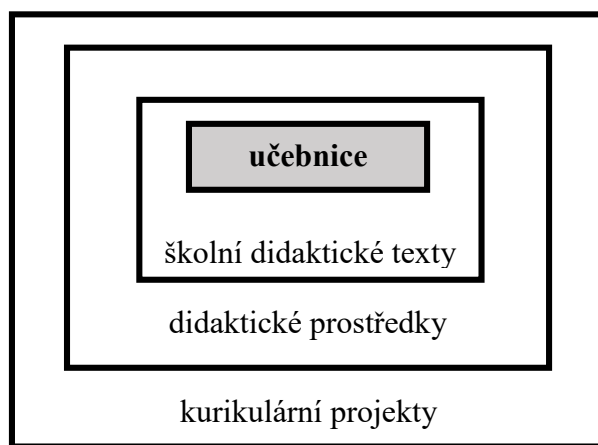

Schéma č. 1: Místo učebnice v jednotlivých systémech, převzato od Průchy⁶

Ze schématu vyplývá, že v nejobecnějším vymezení je učebnice součástí kurikulárních projektů, tedy vzdělávacích programů. Dále učebnici chápeme jako didaktický prostředek, což znamená, že spadá do materiálních prostředků fungujících při realizaci vzdělávání. V neposlední řadě je učebnice vnímána jako druh školního didaktického textu, který je speciálně konstruován pro účely učení a vyučování.⁷

³ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 258.

⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 13.

⁵ MAZÁČOVÁ, Nataša. *Didaktické zamyšlení nad současnými učebnicemi se zvláštním zřetelem k jazykovým učebnicím*. In VALÍŠOVÁ, Alena a kol. (eds.). *Historie a perspektivy didaktického myšlení*. Praha: Karolinum, 2004, s. 290.

⁶ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 13.

⁷ Tamtéž, s. 14-16.

1.2 Funkce učebnice

Učebnice neodmyslitelně patří k vzdělávacímu procesu. Dokonce se o nich říká, že jsou srdcem školy, neboť naplňují významné úkoly a funkce vzdělávání. „*Funkcí učebnice se rozumí role, předpokládaný účel, který má tento didaktický prostředek naplnit v reálném edukačním procesu.*“⁸

Na funkce učebnic nahlížíme ve vztahu k žákům nebo k učitelům.

- Funkce učebnice pro žáky: „*učebnice jsou pramenem, z něhož se žáci učí, tj. osvojují si nejen určité poznatky, ale i jiné složky vzdělání (dovednosti, hodnoty, normy, postoje, aj.).*“
- Funkce učebnice pro učitele: „*učebnice jsou pramenem, s jehož využitím učitelé plánují obsah učiva, ale i přímou prezentaci tohoto obsahu ve výuce, hodnocení vzdělávacích výsledků žáků aj.*“⁹

Taxonomie funkcí učebnic byly rozpracovány mnohými zahraničními i českými odborníky. Ze zahraničních můžeme jmenovat D. D. Zujeva, E. P. Johensena, J. Mikka a V. Michovského, z českých především J. Skalkovou a J. Průchu.¹⁰

Podle taxonomie D. D. Zujeva má učebnice následující funkce:

- **Informační:** Vymezuje obsah vzdělávání v určitém předmětu či oboru vzdělávání.
- **Transformační:** Poskytuje přepracování odborných informací z určitého vědního oboru tak, aby byly přístupné žákům.
- **Systematizační:** Rozčleňuje učivo podle ročníků, stupňů či typů škol.
- **Zpevňovací a kontrolní:** Umožňuje žákům osvojovat si určité poznatky a dovednosti, procvičovat je eventuálně je kontrolovat.
- **Sebevzdělávací:** Stimuluje žáky k samostatné práci s učebnicí.
- **Integrační:** Poskytuje základ pro chápání a integrování těch informací, které žáci získávají z různých jiných pramenů.
- **Koordinační:** Zajišťuje koordinaci při využívání dalších didaktických prostředků, které na ni navazují.
- **Rozvojově výchovnou:** Přispívá k vytváření harmonicky rozvinuté osobnosti žáka.¹¹

J. Průcha vymezuje tři následující funkce učebnice:

⁸ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 19.

⁹ Tamtéž, s. 19.

¹⁰ WALTEROVÁ, Eliška a kol. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. Brno: Paido, 2004, s. 261.

¹¹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 19-20.

- **Prezentace učiva:** Učebnice je souborem informací, které jsou předkládány cílové skupině, a to formou verbální, obrazovou či kombinovanou.
- **Řídící:** Učebnice je prostředek, který řídí žákovu učení a učitelovo vyučování.
- **Organizační (orientační):** Učebnice nám prostřednictvím rejstříku a obsahu pomáhá orientovat se v učivu, jež nám předkládá.¹²

Na funkci učebnic je třeba nahlížet i z hlediska požadavků moderní školy. Z tohoto pohledu je její nejdůležitější funkcí motivace žáků k učení. To rozhodně není jednoduchý úkol, neboť při současném masovém rozvoji multimediálních technologií, jsou knihy pro studenty mnohdy nepřitažlivé a nudné. Už samotné slovo učebnice poukazuje na její další významnou funkci – prezentace informací. Přitom se však nemá jednat o prostou sbírku textů, nýbrž o důkladnou reprezentaci kurikula. V moderní škole má také funkci koordinační, jejím úkolem je začleňovat informace do systémů tak, aby korespondovaly s používáním dalších didaktických materiálů. Při tvorbě učebnic se dbá na mezipředmětové vztahy a na propojení informací s pracovním sešitem. Cílem je i vzbuzení aktivity u žáků, díky níž jsou výsledky jejich učení dlouhodobé. Kvalitní učebnice obsahují řešení jednotlivých cvičení a klíče správných odpovědí, které napomáhají autoevaluaci žákovu učení. Neméně významnou funkcí je i diferencující přístup k učení, podle něhož učebnice odpovídá různým zájmům žáků. V neposlední řadě učebnice přispívá k jejich morálnímu rozvoji a podporuje formování žádoucích postojů a hodnot, což je v současnosti její další významná funkce.¹³ Na funkcích, které uvádí Průcha, se shodují takřka všichni odborníci. V širším vymezení však někteří z nich zmiňují další funkce. Jsou jimi například funkce kulturní a politické.

1.3 Schvalovací doložka učebnic

Před rokem 1989 kontroloval tvorbu učebnic stát. Obvykle se produkoval jeden druh učebnice pro daný předmět a ročník. Po převratu probíhaly v českém školství výrazné změny a produkce učebnic se stala doménou volného trhu, kde se neustále objevovali noví nakladatelé, kteří vydávali nepřehledné množství výukových materiálů. V důsledku toho je dnes trh s učebnicemi celkem přesycen, a proto musí každý učební výukový soubor (učebnice +

¹² PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 277-278.

¹³ MAŇÁK, Josef a KNECHT, Petr. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 13-14.

pracovní sešit + metodika + případný další doplňkový materiál) splňovat kritéria, díky nimž může být zařazen do seznamu schválených učebnic.¹⁴

Učebnice získávají tzv. schvalovací doložku od ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT ČR). Schvalovací doložka není udělována pouze jedné učebnici, ale několika zároveň. To, kterou z nich si škola zvolí, je zcela v její kompetenci. Pro získání schvalovací doložky je nezbytně nutné, aby učebnice odpovídala cílům rámcových vzdělávacích programů a byla v souladu se školským zákonem č.561/2004 Sb. Schvalovací doložka může být udělena učebnici, která:

- a) *respektuje Ústavu ČR a zákony platné na území ČR; zejména rovnost pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství;*
- b) *je v souladu s příslušným standardem vzdělávání, s konkrétními vzdělávacími cíli a kmenovým učivem příslušné oblasti vzdělávání;*
- c) *respektuje rozsah a obsah příslušného předmětu (tématu), jak jej vymezuje učební plán a osnovy předmětu schváleného vzdělávacího programu (popř. programů);*
- d) *je zpracována na dostatečné odborné úrovni a ve shodě s efektivními didaktickými postupy vhodnými pro věk žáků, jimž je učebnice určena;*
- e) *po jazykové a grafické stránce odpovídá věku žáků a specifikám daného předmětu (tématu).¹⁵*

Pokud tato kritéria učebnice splňuje, je jí udělena schvalovací doložka ředitelem odboru MŠMT ČR, který dále vybere alespoň tři jedince ze seznamu recenzentů schválených MŠMT ČR. Ti na základě schváleného formuláře zhodnotí jednotlivé kategorie v učebnici. Obvykle se recenzenty stávají zkušení pedagogové a znalci oboru.¹⁶

1.4 Hodnocení učebnic

Podle Průchova pedagogického slovníku¹⁷ je hodnocení učebnic proces, během něhož je posuzována kvalita učebnic. Hodnocení se provádí speciálními metodami, které měří rozsah a obtížnost učiva, dále také prezentované hodnoty, postoje, didaktickou vybavenost nebo využitelnost učebnic ve výuce. Jednoduše řečeno, problematika učebnic skýtá velmi širokou oblast ke zkoumání. Jednotlivé aspekty výzkumu znázorňuje níže uvedené schéma.

¹⁴ GREGER, David. Proces schvalování učebnic v historickosrovnávací perspektivě. *Pedagogická orientace*, 2005, č. 3, s. 112. ISSN 1211-4669. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/viewFile/1039/839>

¹⁵ Tamtéž, s. 115-116.

¹⁶ Táž, s. 116.

¹⁷ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 73.

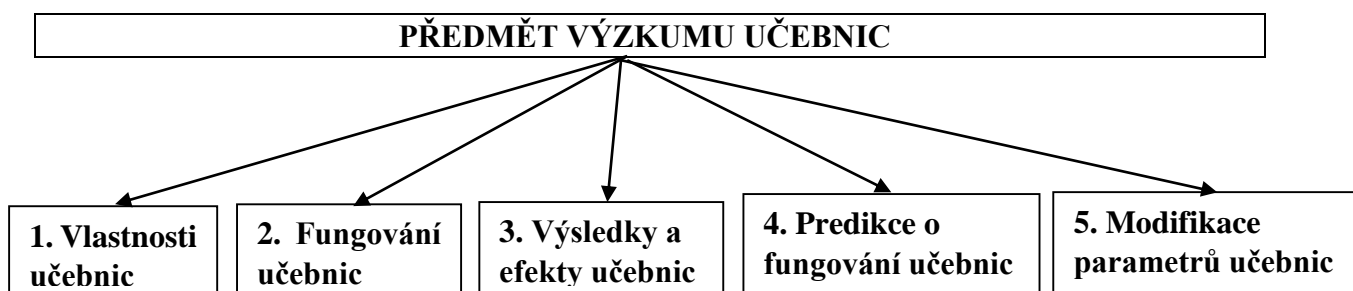

Schéma č. 2: Předmět výzkumu učebnic, upraveno podle Průchy¹⁸

Schéma znázorňuje, že předmětem výzkumu je samotná učebnice a její vlastnosti (1.), pak také učebnice zařazená do procesu učení a vyučování (2.), dále učebnice projevující se určitými vzdělávacími výsledky (3.). Na učebnice by mělo být nahlíženo ve všech třech úrovních, aby mohla být následně provedena její predikce (4.) a modifikace (5.), které směřují k optimálním parametrům učebnice.¹⁹

Při analýze učebnic mohou být uplatněny nejrůznější metody. Již v osmdesátých letech dvacátého století jich bylo zaevidováno více než tři sta. O té doby se jejich počet ještě rozrostl. Obecně můžeme říci, že pro výzkum učebnic lze uplatnit prakticky stejné metody jako pro jakýkoliv empirický pedagogický výzkum. Jedná se o:

- **Metody kvantitativní** – slouží k porovnání výskytu a četnosti měřitelných jednotek učebnice (např. odborné termíny, faktografické údaje)
- **Metody obsahové analýzy** – vyhodnocují kvalitativní vlastnosti učebnice, především její obsah
- **Metody dotazování** – shromažďují a následně vyhodnocují výpovědi o různých vlastnostech učebnice v edukačním procesu
- **Metody observační** – jde o různé typy pozorování učebnic
- **Metody testovací** – zjišťují, jaké výsledky vyvolává zkoumaná učebnice v kognitivních výsledcích učení žáků
- **Metody experimentální** - využívají se pro experiment, prostřednictvím kterého se zjišťuje, jaké změny nastanou ve zkoumané učebnici v porovnání s učebnicí, v níž změny nebyly zavedeny

¹⁸ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 43.

¹⁹ Tamtéž, s. 43.

- **Metody komparativní** – porovnávají dvě či více učebnic z určitého hlediska (např. rozsahu, řazení témat)²⁰

1.4.1 Didaktická vybavenost učebnic

Pro analýzu vlastností textu v učebnicích jsou nejpodstatnější měření v oblasti rozsahu a obtížnosti textu. V rámci práce budou zkoumány vybrané učebnice z hlediska didaktické vybavenosti, kterou odborná literatura chápe „jako veličinu, s jejíž pomocí je možno charakterizovat učebnici z hlediska jejího didaktického komfortu. Jsou to zejména jednotlivé komponenty, které tvoří strukturu učebnice členěné dále do několika kategorií. Jde především o kategorie věnované prezentaci učiva, řízení učení a orientačnímu aparátu a dále pak kategorie, které hodnotí zastoupení obrazových a verbálních komponentů učebnice. Obecně platí, že vyšší vypočtené hodnoty koeficientů vypovídají o vyšší didaktické vybavenosti učebnice, a to jednak v jednotlivých kategoriích, jednak celkově.“²¹

Didaktickou vybavenost učebnic je nutné zkoumat ještě před tím, než jsou učebnice zařazeny do výchovně vzdělávacího procesu. Zejména je důležité zaměřit se na to, zda má takové vlastnosti, které zajišťují optimální využívání ze strany žáků. Zkoumáme hlavně výskyt strukturních komponentů v učebnici, tedy verbální a obrazové komponenty. V struktuře učebnice rozlišujeme celkem 36 komponentů (seznam všech komponentů najdeme v kapitole 4.1.1), z nichž každý má svou funkci a způsob vyjádření. Podle jejich didaktické funkce je můžeme rozčlenit do tří skupin (aparát prezentace učiva, aparát řízení učení, aparát orientace) a podle způsobu vyjádření do dvou dalších podskupin (verbální a obrazové komponenty).²² Pro snazší pochopení poslouží následující schéma.

²⁰ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 47-48.

²¹ JŮVOVÁ, Alena. *Měření didaktické vybavenosti učebnic přírodopisu pro šestý a sedmý ročník základní školy*. In MAŇÁK, Josef a KLAPKO, Dušan (eds.). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 98.

²² PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 278-279.

Schéma č. 3: Strukturní komponenty v učebnici, upraveno podle Průchy²³

Problematikou metody měření didaktické vybavenosti se detailně zabýval Jan Průcha, který ji podrobně popsal v publikaci *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Výpočet didaktické vybavenosti se provádí pomocí analytického nástroje – míry didaktické vybavenosti učebnic. Výskyt jednotlivých komponentů se zaznamenává do speciálního archu. Následně se na základě zjištěných hodnot vypočítávají koeficienty, které se pohybují v rozmezí 0-100%. Obecně lze říci, že čím vyšší celkový koeficient, tím vyšší je didaktická vybavenost učebnice. Na závěr jsou obvykle interpretovány hodnoty všech zjištěných koeficientů, jež poukazují na míru využití strukturních komponentů v učebnici.²⁴

1.4.2 Kritéria pro výběr učebnic

Na českém trhu dnes existuje pro každý povinný vyučovací předmět značné množství učebnic. Některé z nich jsou předimenzované rozmanitými prvky učiva – jsou přehlceny odbornými texty, pojmy a gramatikou. Pro žáky jsou mnohdy stávající učebnice demotivující kvůli své nepřehlednosti, neatraktivní vizuální podobě či neaktuálnosti textů. V České republice v současné době působí řada vydavatelství, která spolupracují s týmy autorů, mezi kterými jsou zastoupeni vysokoškolští učitelé, kteří jsou nezřídka absolventy nepedagogicky zaměřeného

²³ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 278-279.

²⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 95.

studia a také řada z nich nedisponuje relevantní pedagogickou praxí ze základních či středních škol, což nese své důsledky. S tím souvisí celá řada dalších komplikací, které při tvorbě učebnic mohou nastat. Jedná se především o nevhodný výběr učiva vzhledem k věku a úrovni žáků, nelogickou stavbu, přehlacení faktografickými údaji, nevhodnou grafickou úpravu, chybějící návaznost mezi jednotlivými kapitolami a díly, absenci přehledů, slovníčků, rejstříků nebo chybějící autentický materiál.²⁵

Ačkoliv dnes mohou učitelé vybírat z široké škály titulů, nikdo jim neposkytne spolehlivou záruku pedagogické, psychologické a didaktické kvality zvolené učebnice. Volba učebnice může být případně ponechána na řediteli školy. Pedagogické výzkumy v posledních letech prokázaly, že vizuální přitažlivost učebnice není zárukou toho, že se skutečně jedná o kvalitní edukační médium.²⁶

Za nejjednodušší a časově nejúspornější techniku měření kvality učebnice považujeme zkoumání její didaktické vybavenosti (podrobněji v kapitolách 1.4.1 a 4.). Jinou možností, prostřednictvím které lze hodnotit učebnice, je využití tzv. rastrů neboli seznamů hodnotících kritérií. Při tvorbě rastrů jsou seskupovány vlastnosti učebnice do několika kategorií, k nimž je následně přiřazován určitý počet kritérií. Odpovědi na důležitá kritéria mohou mít až dvojnásobnou či trojnásobnou váhu. Problém tkví v tom, že není možné přesně vymezit významná a méně důležitá kritéria. Je nutné, abychom při jejich tvorbě nebrali v potaz pouze názory odborníků, ale také učitelů a žáků. Pro naši práci jsme vybrali návrh hodnotících kritérií, jež sestavila Zuzana Sikorová na základě výsledků výzkumu na základních a středních školách Moravskoslezského kraje, který proběhl v roce 2005.²⁷ Jednotlivá kritéria, jimiž se má učitel při výběru učebnice řídit, definuje následující tabulka.

NÁZEV KATEGORIE	KRITÉRIA	ODPOVĚDI (BODY)
Přehlednost	1. Má učebnice přehlednou strukturu (navazují na sebe kapitoly a témata)? 2. Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná (pojmy jsou řazeny v logické posloupnosti, navazují na sebe věty)?	1. ano (6), část. (3), ne (0) 2. ano (6), část. (3), ne (0)

²⁵ KNECHT, Petr a WEINHÖFER, Martin. Jaká kritéria jsou důležitá pro učitele ZŠ při výběru učebnic zeměpisu? Výsledky výzkumné sondy provedené na jihomoravských základních školách. In: *ped.muni.cz* [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/weduresearch/publikace/0012.pdf>

²⁶ Tamtéž.

²⁷ SIKOROVÁ, Zuzana. *Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol*. In: MAŇÁK, Josef a KNECHT, Petr (eds.). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 31-32.

<p>Přiměřená obtížnost a rozsah učiva</p>	<p>1. Jsou zadání úloh a formulace otázek v učebnici jasné a srozumitelné? 2. Jsou výklad a vysvětlování v učebnici pro žáky srozumitelné a snadno pochopitelné? 3. Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?</p>	<p>1. ano (5), část. (2,5), ne (0) 2. ano (4), část. (2), ne (0) 3. ano (3), část. (1,5), ne (0)</p>
<p>Odborná správnost</p>	<p>1. Obsahuje učivo v učebnici odborně správné poznatky? 2. Odpovídají poznatky v učebnici současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?</p>	<p>1. ano (6), ne (0) 2. ano (6), ne (0)</p>
<p>Motivační charakteristiky</p>	<p>1. Je učivo v učebnici vztažené k praxi (příklady, situace ze života apod.)? 2. Jsou výběr učiva v učebnici, úlohy a otázky pro žáky zajímavé? 3. Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti (grafické odlišení různých typů učiva, přehledné členění textu, zdůraznění klíčových pojmů apod.)</p>	<p>1. ano (4), část. (2), ne (0) 2. ano (3), část. (1,5), ne (0) 3. ano (3), část. (1,5), ne (0)</p>
<p>Řízení učení</p>	<p>1. Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost, a ne jen reprodukci učiva? 2. Vedou texty v učebnici k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.? 3. Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva? 4. Obsahují texty a úlohy podněty k samostatné práci a skupinové činnosti žáků?</p>	<p>1. ano (3), část. (1,5), ne (0) 2. ano (3), část. (1,5), ne (0) 3. ano (2), část. (1), ne (0) 4. ano (2), část. (1), ne (0)</p>
<p>Obrazový materiál</p>	<p>1. Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky a grafy v učebnici jasné a smysluplné? 2. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu (objasňuje text, ilustruje text, nahrazuje výklad apod.)? 3. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?</p>	<p>1. ano (4), část. (2), ne (0) 2. ano (3), část. (1,5), ne (0) 3. ano (3), část. (1,5), ne (0)</p>
<p>Shoda s kurikulárními dokumenty</p>	<p>1. Je výběr učiva v učebnici v souladu s kurikulárními dokumenty (učební plán, osnovy, vzdělávací program apod.)? 2. Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?</p>	<p>1. ano (3), část. (2,5), ne (0) 2. ano (3), část. (1,5), ne (0)</p>

Cena (dostupnost učebnice)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Je cena učebnice přiměřená (vzhledem k cenám jiných učebnic na trhu)? 2. Je cena doplňkových materiálů k učebnici (např. pracovního sešitu, příručky pro učitele, kazet, počítačových programů apod.) dostupná? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ano (5), část. (2,5), ne (0) 2. ano (3), část. (1,5), ne (0)
Ergonomické a typografické vlastnosti	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jsou druh a velikost písma v učebnici přiměřené? 2. Je vazba učebnice trvalá a odolná a papír kvalitní? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ano (5), část. (2,5), ne (0) 2. ano (3), část. (1,5), ne (0)
Doplňkové texty a materiály	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky (jako videokazety, audiokazety, sbírky úloh, materiál ke hrám, nástěnné mapy, počítačové programy apod.) vztahující se k učebnici? 2. Vydalo nakladatelství také pracovní sešit pro žáky k dané učebnici? 3. Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ano (2), ne (0) 2. ano (2), ne (0) 3. ano (2), ne (0)
Diferenciace učiva a úloh	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky? 2. Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti (pro průměrné a podprůměrné žáky)? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ano (3), část. (1,5), ne (0) 2. ano (3), část. (1,5), ne (0)
Hodnoty a postoje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy (slušné chování, tolerance, tradice, právní normy apod.)? 2. Prezentuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ano (3), část. (1,5), ne (0) 2. ano (3), část. (1,5), ne (0)
Zpracování učiva	<ol style="list-style-type: none"> 1. Je odborný obsah v učebnici prezentován také ve vztahu k jiným oborům? 2. Je učivo v učebnici soustředěné kolem několika základních témat (tzn. Spíše málo vybraných témat do hloubky než mnoho poznatků povrchně)? 3. Jsou některé poznatky v učebnici prezentované z několika úhlů pohledu, různých perspektiv? 4. Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ano (1), část. (0,5), ne (0) 2. ano (1), část. (0,5), ne (0) 3. ano (1), část. (0,5), ne (0) 4. ano (1), část. (0,5), ne (0)

Tabulka č. 1: Kritéria pro výběr učebnic, upraveno podle Sikorové²⁸

Učitelé základních a středních škol mohou s výše uvedenou tabulkou pracovat následovně: nejdříve zodpoví jednotlivé otázky (kritéria), přičemž vybírají ze dvou až tří

²⁸ SIKOROVÁ, Zuzana. *Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol*. In MAŇÁK, Josef a KNECHT, Petr (eds.). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 35-38.

možností (ano, částečně, ne). Každá odpověď má určitou váhu tzn. bodové ohodnocení, které je uvedeno v závorce vedle odpovědi. Následně učitel získané body sečte a určí, zda je edukační médium pro výuku vhodné či nikoliv. V jednotlivých kategoriích je možné získat odlišný počet bodů. Ocenění jednotlivých kritérií v kategorii bere v potaz výsledky výzkumu, jehož se účastnili učitelé Moravskoslezského kraje. Maximální počet bodů, které zkoumaná učebnice může získat je 112. Zisk bodů by pro přijatelnou učebnici neměl klesnout pod 70.²⁹

2. Výuka cizího jazyka

Obecně uznávanou normou je, že každý vzdělaný člověk by měl ovládat alespoň jeden cizí jazyk. V současnosti je znalost cizího jazyka takřka samozřejmostí, je to předpoklad pro získání dobré pracovní pozice. Jestliže umíme světový jazyk, je pro nás snazší mezilidská komunikace. Hlavním cílem výuky cizího jazyka je osvojení si komunikativní kompetence, kterou chápeme jako soubor jazykových znalostí a dovedností, na jejichž základě realizujeme komunikační potřeby.³⁰ „*Již samo poznávání jiného jazykového systému, odlišného způsobu jazykových i myšlenkových asociací a formulací představuje účinný faktor bystrící a cvičící pozornost a soudnost, smysl pro sledování a chápání vztahů mezi jevy, faktor zdokonalující logické myšlení i paměť...*“³¹

Ještě nedávno stačilo uchazeči o zaměstnání umět dobře anglicky nebo německy, dnes však zaměstnavatelé požadují znalost dalších světových jazyků, mezi které se řadí zejména ruština. V posledních letech je o studium ruského jazyka zvýšený zájem. Důvod je zřejmý – české firmy rozšiřují svou podnikatelskou činnost směrem na východ a své výrobky vyvážejí do postsovětských zemí. Velké společnosti otevírají v Rusku své pobočky a díky tomu se na trhu práce objevují různé pracovní pozice pro rusky hovořící jedince.³² V současnosti je ruský jazyk jeden z nejrozšířenějších světových jazyků a zároveň nejužívanější slovanský jazyk.

²⁹ SIKOROVÁ, Zuzana. *Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol*. In MAŇÁK, Josef a KNECHT, Petr (eds.). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 35.

³⁰ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 105.

³¹ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 13.

³² Umíte-li rusky, uplatníte se v cestovním ruchu a stavebnictví. In: *idnes.cz* [online]. 29. 9. 2008 [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: http://finance.idnes.cz/umite-li-rusky-uplatnite-se-v-cestovnim-ruchu-a-stavebnictvi-ptq-podnikani.aspx?c=A080923_1053000_firmy_rady_hru

2.1 Význam komunikativní kompetence

Hlavním cílem při výuce cizího jazyka je osvojit si komunikativní kompetenci, která je nedílnou součástí kompetencí klíčových. Průchův pedagogický slovník³³ popisuje klíčové kompetence jako „*univerzální, specificky strukturované a v praxi využívané soubory znalostí, dovedností, postojů a dalších motivů chování a jednání...*“ V roce 2003 bylo stanoveno osm následujících oblastí klíčových kompetencí:

1. **Komunikace v mateřském jazyce**
2. **Komunikace v cizím jazyce**
3. **Matematická gramotnost a kompetence v oblasti přírodních věd a techniky**
4. **Kompetence v oblasti informačních a komunikačních technologií**
5. **Kompetence k učení**
6. **Kompetence sociální a občanské**
7. **Smysl pro iniciativu a podnikavost**
8. **Kulturní povědomí a vyjádření**³⁴

Podle rámcového vzdělávacího pro gymnázia³⁵ je student v rámci komunikativní kompetence schopen:

- efektivně využívat dostupné prostředky komunikace (verbální i neverbální)
- používat odborný jazyk a symbolická a grafická vyjádření informací různého typu
- vyjadřovat se v mluvených i psaných projevech jasně a srozumitelně (v závislosti na tom, co chce komu sdělit)
- prezentovat vhodným způsobem svou práci a sebe samého
- rozumět sdělením různého typu v různých komunikačních situacích (je schopen správně interpretovat a věcně argumentovat)

Komunikativní jazykovou kompetenci propojuje několik dílčích komponent:

1. **lingvistické kompetence** – zahrnují lexikální, fonologické a syntaktické znalosti a dovednosti
2. **sociolingvistické kompetence** – vztahují se k sociokulturním podmínkám užívání jazyka (zdvořilostní pravidla a normy)

³³ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří: *Pedagogický slovník*. 7. aktualizované a rozšiřující vydání. Praha: Portál, 2013, s. 124.

³⁴ Tamtéž, s. 125.

³⁵ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. Praha: VÚP, 2007. [cit. 2016-02-17], s. 9. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>

3. **pragmatické kompetence** – týkají se využití jazykových prostředků (vytváření jazykových funkcí a aktů promluvy)³⁶

2.2 Společný evropský referenční rámec pro jazyky

Společný evropský referenční rámec pro jazyky (dále jen SERR) vypracovaný Radou Evropy je klíčový dokument pro výuku cizích jazyků v rámci Evropy. SERR „*poskytuje obecný základ pro vypracování jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikulí, zkoušek, učebnic...*“³⁷ Podle komunikačních schopností a dovedností definuje SERR celkem šest jazykových úrovní (A1, A2, B1, B2, C1, C2), které přesně vymezují, co musí žák ovládat, aby byl schopen efektivní komunikace v příslušném jazyce. Každá kategorie určuje, na jaké úrovni musí být řečové dovednosti žáka – poslech, čtení, písemný a ústní projev.

SERR má sloužit k:

- **plánování jazykových programů z hlediska:**
 - *předpokládaných dřívějších znalostí studenta a z hlediska návaznosti na dřívější stadia učení, zejména pokud jde o propojení primárního, nižšího sekundárního, vyššího sekundárního a vysokoškolského či dalšího vzdělávání*
 - *jejich cílů*
 - *jejich obsahu*
- **plánování jazykové certifikace z hlediska:**
 - *sylabu obsahu zkoušek*
 - *hodnotících kritérií, která jsou spíše pozitivní, tj. reflektují zvládnutí učiva, než negativní, tj. uvádění nedostatků*
- **plánování autoregulovaného učení včetně:**
 - *postupného budování uvědomělého pohledu studenta na současný stav jeho znalostí*
 - *stanovení proveditelných a smysluplných cílů, které student zadává sám sobě*
 - *výběru materiálů*
 - *sebehodnocení*³⁸

³⁶ Společný evropský referenční rámec pro jazyky. *Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 13.

³⁷ Tamtéž, s. 1.

³⁸ Táž, s. 6.

3. Výuka ruského jazyka

Osvojení ruského jazyka i v jeho redukované podobě je poměrně náročný proces. Žáci nejprve nabývají fonetických, pravopisných, lexikálních a gramatických vědomostí, které následně proměňují v dílčí návyky a komunikativní cizojazyčné dovednosti. Žáci také kromě jazykových prostředků a komunikativních dovedností získávají věcné znalosti z oblasti ruských reálií včetně kulturních hodnot národa. Rychlost osvojení jazyka, závisí především na faktoru času, délce výuky a její frekvenci, počtu žáků ve třídě, jejich věku a schopnostech.³⁹

Výuka ruského jazyka se dělí na tři období:

1. **Předazbukové období** (audiorální kurz) – žáci pouze opakují a vyslovují
2. **Azbukové období** – žáci se učí azbuku, základy čtení a psaní
3. **Poazbukové období** – žáci čtou a píšou; hlavním cílem je, aby zvládli ústní i písemnou řeč⁴⁰

První etapou výuky ruského jazyka je předazbukové období, kdy se klade důraz na osvojení prvků fonetického systému a pochopení odlišností zvukové stránky mezi ruským a českým jazykem. V této etapě se žáci seznamují se zvláštnostmi ruského přízvuku, intonací, redukcí a specifiky ruské melodiky. Předazbukové období má význam výhradně pro ústní řeč. Je důležité, aby mu byl ve výuce vymezen dostatečný prostor, neboť „*správná normativní výslovnost jednotlivých zvuků a slov, aplikace znalostí o redukcii a přízvuku v běžné mluvě a správně zvolená intonace jsou zásadním předpokladem pro úspěšnou komunikaci.*“⁴¹

V počáteční fázi výuky se žáci učí správně používat prozodické prvky ruské věty (dynamiku, rytmus, melodii) a správně vyslovovat ruské hlásky. Následně si osvojují jednotlivá písmena azbuky a pokouší se číst přiměřeně obtížné texty. Posléze přijímají a tvoří ruskou řeč, kdy se snaží chápat smysl jednoduchého vyprávění, odpovídat na otázky a souvisle vyprávět o daném problému. Žáci se zároveň učí elementárnímu písemnému projevu, který se váže na probíraná témata a osvojenou slovní zásobu. Významnou součástí výuky ruského jazyka je také mluvnice.⁴² Od úrovně osvojení všech těchto znalostí a dovedností se dále odvíjí schopnost žáků nejen správně mluvit, ale také rozumět roditelům mluvčím.

³⁹ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 89.

⁴⁰ KONEČNÝ, Jakub. Předazbukové období ve výuce ruštiny. In: *clanky.rvp.cz* [online]. [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/J/8491/PREDAZBUKOVE-OBDOBI-VE-VYUCE-RUSTINY.html/>

⁴¹ Tamtéž.

⁴² CÍCHA, Václav a kol. *Metodika ruského jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 74.

3.1 Jazykové prostředky

V první řadě je nutné si uvědomit, jaký je rozdíl mezi jazykem a řečí. Jazyk je systémem znaků, jež členíme do dvou složek – výrazového plánu a významového plánu.⁴³ Řeč je realizací jazykového systému, je to informace vyjádřená prostřednictvím jazykových prostředků.⁴⁴

Ve výuce ruského jazyka se obvykle pracuje s rozdělením jazykového systému na čtyři dílčí složky, které také jinak nazýváme jazykovými prostředky. Patří sem zvuková a grafická podoba jazyka, gramatika a slovní zásoba. Jazykové prostředky nám pomáhají dosahovat praktických cílů ve výuce. K tomu, aby se žáci naučili dobře komunikovat v ruském jazyce, je třeba koordinovaná znalost všech jazykových složek.⁴⁵ Bez znalosti fonetiky by jinak nebyli schopni utvořit větu, bez znalosti slovní zásoby by neporozuměli sdělení apod.

Jazykové prostředky se v řeči vyskytují paralelně. Skoro v každé větě koexistují prvky fonetické soustavy, gramatické stavby a slovní zásoby. Podle Beneše⁴⁶ nelze pořadí jednotlivých složek jazykového systému určit, neboť každá z nich plní v procesu komunikace svou funkci a tudíž musí být adekvátně zvládnuta. Poměrně rozsáhlým problémem je proti požadavku komplexnosti a paralelního zvládnutí všech jazykových prostředků upřednostňování gramatiky a slovní zásoby na úkor fonetického systému.

3.1.1 Osvojení zvukové podoby jazyka

Jazyk je prostředkem komunikace. Umožňuje nám dorozumívat se s ostatními pomocí slyšených nebo viděných signálů. Jazyk funguje v podobě zvukové a grafické. Uplatňuje se při mluveném projevu a při předčítání textu, kdy mluvčí užívá základní jednotky zvukové podoby jazyka a prozodické prostředky (přízvuk, dynamiku, rytmus, melodii), jimiž vyjadřuje svůj citový postoj. Mluvčí při projevu také uplatňuje mimojazykové prostředky – mimiku a gestikulaci.⁴⁷

Jestliže chceme žáky dobře komunikativně vybavit, musíme dosáhnout toho, aby rozuměli nositelům jazyka. Aktivní osvojení zvukové podoby ruského jazyka je závislé především na výslovnosti – na způsobu realizace foném a prozodických prostředků. Je zřejmé, že v podmínkách běžné školní výuky není možné zajistit takovou výslovnost, která by byla

⁴³ **výrazový plán** je systém zvukových a vizuálních signálů; **významový plán** je systém jazykových významů

⁴⁴ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 56.

⁴⁵ Tamtéž, s. 56.

⁴⁶ Táž, s. 58-59.

⁴⁷ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 158-160.

srovnatelná s výslovností rodilých mluvčích. Je však třeba dávat důraz na to, aby se jí maximálně podobala. Obecně platí pravidlo, že „čím má žák dokonalejší výslovnost, tím snadněji a přesněji vnímá cizince.“⁴⁸

Žáci se obvykle seznamují se zvukovou podobou ruského jazyka dříve než s jeho podobu psanou. Pokud by ruský jazyk poznávali nejprve z psaných textů, hrozilo by zde riziko, že by přejímali jednotlivá písmena tak, jak jsou zvyklí v češtině.⁴⁹ Pokud žáci na počátku výuky podstoupí tzv. audiorální kurz (podrobněji v kapitole 2.4), můžeme tomu zamezit. V rámci fonetiky si mají osvojit následující jevy:

- intenzitu ruského přízvuku
- redukci samohlásek v nepřízvučných slabikách (výslovnost nepřízvučných [o], [a], [ɔ])
- intonační konstrukce ИК1 – ИК5
- výslovnost samohlásky [ы]
- výslovnost měkkých párových souhlásek [б`], [п`], [м`], [в`], [ф`], [с`], [з`], [л`], [р`], [г`], [к`], [х`]
- výslovnost tvrdého [л]
- výslovnost tvrdých a měkkých souhlásek [ж], [ш], [ц], [ч`], [щ`]
- výslovnost koncovek -ого, -его
- výslovnost přípon -сь, -ся
- zvláštnosti ve výslovnosti některých slov (что, конечно, сегодня)⁵⁰

K základním metodám výuky zvukové podoby ruského jazyka patří imitace a popis artikulace orgánů řeči. Při imitaci žáci poslouchají a následně napodobují výslovnost učitele, popř. opakují zvuky podle audionahrávky. Při popisu artikulace orgánů řeči se užívá grafických schémat orgánů řeči, díky nimž žáci snáze pochopí, jakým způsobem mají vyslovit daný zvuk – slabiku, slovo, slovní spojení či větu. Vhodnou pomůckou při využívání této metody je také zrcadlo.⁵¹ K osvojení fonetických jevů dochází na základě několika druhů cvičení. Jsou jimi:

1. **analytická a syntetická cvičení** – zaměřena na osvojení a procvičení dílčích segmentálních a suprasegmentálních fonetických jevů

⁴⁸ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 164-165.

⁴⁹ Tamtéž, s. 167.

⁵⁰ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 31.

⁵¹ Tamtéž, s. 33-34.

2. **sluchová a artikulační cvičení** – zaměřena na schopnost rozpoznávat konkrétní zvuky a intonační konstrukce; založena na osvojení správné výslovnosti daných fonetických jevů
3. **seznamovací a upevňovací cvičení** – seznamují žáka se zvukovou a artikulační podobou konkrétního fonetického jevu; jsou zaměřena na získání takových návyků, které jsou nezbytné pro správnou artikulaci a výslovnost
4. **jazyková a řečová cvičení** – zaměřena na zdokonalování artikulace, výslovnosti a intonace; jde o komunikační cvičení⁵²

3.1.2 Osvojení grafické podoby jazyka

Grafické a pravopisné jevy nám umožňují jazykové dorozumívání v psané podobě. „*Grafika (písmo) je souhrn pravidel reprezentace fonémů daného jazyka grafémy. Pravopis je souhrn pravidel psaní významových jednotek jazyka (morfémů, slov, slovních spojení, vět apod.)*“⁵³ Oba jevy mají jednodušší či složitější vztah k fonetické soustavě. Pro pochopení správného vztahu mezi zvukovým a grafickým obrazem je nutná částečná znalost interpunkčních pravidel, která odráží větné členění a intonaci.

Zvukový plán jazyka můžeme převést do jeho grafické podoby, je možné jej vyjádřit grafickými symboly nebo transkripcí (přesným přepisem výslovnosti). Při synchronní analýze pravopisu rozlišujeme dva principy – fonetický a fonologický. Fonetický princip lze charakterizovat slovy: „Piš, jak slyšíš!“ Tento způsob se uplatňuje pouze tehdy, pokud se slovo stejně vyslovuje i píše. Fonologický princip bývá někdy nepřesně označován jako morfologický. Používá se u slov, která se stejně vyslovují a jinak píší. Pro tento princip si musí žáci nejdříve osvojit určitá pravidla a to buď zapamatováním bez odůvodnění, nebo pokud je to možné, logickým odůvodněním.⁵⁴

Při osvojování grafické soustavy ruského jazyka žáci musí zvládnout nové tvary písmen, přičemž nemohou uplatnit základní návyky mateřštiny, neboť azbuka a latinka jsou od sebe zcela odlišné. Rozdíly spatřujeme v tvarech běžných písmen latinky, jež jsou dána rozdílnou

⁵² PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 39-40.

⁵³ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 77.

⁵⁴ Tamtéž, s. 77.

kodifikací a návyky pisatelů.⁵⁵ Písmena ruské abjazyky můžeme z hlediska porovnání s češtinou rozdělit do následujících skupin:

- *Písmena v podstatě shodná s češtinou svým grafickým tvarem i svou hláskovou platností (A-a, M-м, K-к, O-o, T-т)*
- *Písmena shodující se s češtinou svou základní grafickou podobou, avšak lišící se vztahem k hláskám (B-в, H-н, P-р, C-с, Y-у, X-х)*
- *Písmena po grafické (tvarové) stránce od češtiny zcela odlišná (Б-б, Г-г, Д-д, Ж-ж, Ы-ы, Л-л, П-п, Ф-ф, Ц-ц, Ч-ч, Ш-ш, Щ-щ, ь, ы, ь, Ю-ю, Я-я)*
- *Písmena, která plně nezapadají do žádné z předchozích skupin a která více či méně připomínají některá česká písmena psací nebo tiskací (И-и, З-з, Э-э, Е-е, Ё-ё)⁵⁶*

Z hlediska pravopisu (ortografie) se zejména na počátku výuky doporučuje lexikální objasňování slov. Je třeba žáky upozorňovat na ortografické zvláštnosti – na stavbu jednotlivých slov a jejich výslovnost. Ortografie je úzce spjata s gramatikou, vyučující musí poukazovat na určitá specifika v souvislosti s gramatickými kategoriemi. „*Pravopisný systém slouží jednak k tomu, aby bylo možno písmem zaznamenávat jazykové projevy, jednak též k tomu, aby v zaznamenávaných projevech bylo možno rychle rozpoznávat významové jednotky a vybavovat si příslušné myšlenkové obsahy. Pravopis tedy plní funkci zaznamenávací a funkci vybavovací.*“⁵⁷

K upevňování nového materiálu v oblasti grafiky a ortografie je vhodné používat receptivní a reproduktivní cvičení. Receptivní cvičení jsou zaměřena na čtení a pravopisnou analýzu textů. Jejich hlavním cílem je utvářet u žáků schopnost rozpoznávat ortografické jevy a následně je vysvětlovat. Reproductivní cvičení navazují na práci s textem. Do nich patří přepisování textů podle předlohy a různé druhy diktátů, na základě kterých si žáci osvojená pravidla procvičují.⁵⁸

3.1.3 Osvojení gramatiky

Mluvnice (gramatika) je souhrn syntaktických a sémantických pravidel, podle kterých se z lexikálních jednotek vytvářejí a organizují věty či texty.⁵⁹ Gramatika plní v procesu

⁵⁵ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 78.

⁵⁶ CÍCHA, Václav a kol. *Metodika ruského jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 153.

⁵⁷ Tamtéž, s. 154.

⁵⁸ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 53-54.

⁵⁹ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 70.

komunikace důležitou úlohu. Představuje jednu ze základních složek, z nichž vzniká promluva. Mluvnickou stavbou jazyka se rozumí gramatické struktury a gramatické významy, bez jejichž ovládnutí není možný dorozumívací proces. „*Cílem vyučování mluvnice v cizím jazyce je praktické (automatizované) ovládnutí gramatických struktur a s nimi spojených gramatických významů, tj. vytvoření alespoň částečného jazykového povědomí pro cizí jazyk.*“⁶⁰ Gramatika a slovní zásoba (lexika) jsou spolu úzce spjaty, obě složky jsou nezbytnou součástí dorozumívacího procesu. Gramatika je souvztažným prvkem sdělovacího aktu a slovní zásoba prvkem pojmenovávacím. Dorozumění pouze na základě slovní zásoby sice možné je, avšak jen v elementárních komunikativních situacích.⁶¹

Ve výuce ruského jazyka zaujímá gramatika významnou pozici. Je důležitým prostředkem pro ovládnutí jazyka jako nástroje dorozumívání. Žáci při osvojování gramatiky zároveň rozvíjejí své receptivní a produktivní řečové dovednosti (poslech, čtení, písemný a ústní projev).⁶² Existují dva způsoby osvojování gramatických pravidel. V prvním z nich hraje významnou roli logické myšlení, kdy si žák osvojuje gramatické pravidlo na základě uvědomělého použití tohoto pravidla při kódování a dekodování jazyka. Díky tomu si postupně vytváří systém poznatků a schopností, které časem přetváří v návyky. Druhý způsob je založen na stejném principu jako osvojování gramatiky v mateřském jazyce. V tomto případě se žáci učí napodobováním a mechanickým zapamatováním tvarů slov a jejich vazeb. Pro snazší pochopení gramatických pravidel je ideální kombinace obou uvedených způsobů.⁶³

Rozvržení gramatického učiva je ve výuce ruského jazyka určeno především učebnicí. Gramatický materiál bývá v učebnicích uspořádán buď postupně, nebo cyklicky. „*Podstata postupného uspořádání učiva spočívá v tom, že k dosud probranému učivu se ve vyšších ročnících postupně přiřazuje látka další. Cyklické uspořádání učiva se projevuje tím, že mluvnické učivo nižších ročníků se do vyšších tříd zařazuje znovu, avšak prohloubeně a v nových souvislostech...*“⁶⁴ Nové gramatické jevy žáci upevňují prostřednictvím několika druhů cvičení. V první řadě jsou to receptivní cvičení zaměřená na rozpoznávání, vydělování a diferenciaci gramatického jevu. Při reproduktivních cvičeních žák opakuje dříve slyšené nebo

⁶⁰ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 88.

⁶¹ Tamtéž, s. 89.

⁶² JELÍNEK, Stanislav a kol. *Kapitoly z metodiky vyučování ruštině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, s. 81.

⁶³ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 61-63.

⁶⁴ CÍCHA, Václav a kol. *Metodika ruského jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 225.

čtené gramatické jevy. K receptivním a reproduktivním cvičením patří: poslechový nácvik, vyhledávání určených jevů v souvislém textu, překlad z ruštiny do češtiny, výběrový diktát apod. Při upevňování gramatického materiálu mají taktéž velký význam produktivní cvičení, ve kterých žák užívá nový gramatický jev ve vlastní řeči (mluvené či psané). K tomuto druhu patří: doplňování vynechaných prvků, tvoření slovních spojení a vět, odpovídání na otázky, dokončování vět, uvádění výrazů v závorkách do náležitých tvarů, překlady z češtiny do ruštiny apod.⁶⁵

„Učitel nemá zapomínat na to, že gramatické učivo je žákovi pomocníkem pro kultivovaný ústní nebo písemný projev v ruštině, a proto gramatická pravidla nezkouší. Žák je hodnocen za to, jak dovede gramatiku prakticky používat.“⁶⁶

3.1.4 Osvojení slovní zásoby

„Slovní zásoba (lexika) je souhrn slov vlastních danému jazyku. S větší či menší úplností je zachycena ve slovnících. Lexikální prostředky jsou významnou složkou celkového souboru výrazových prostředků daného jazyka (spolu s prostředky gramatickými, zvukovými, grafickými a pravopisnými).“⁶⁷ Slovní zásoba je klíčovým jazykovým prostředkem a má mnohem větší komunikativní hodnotu než prostředky gramatické a morfologické. Lexikální chyby jsou při komunikaci celkem závažné. Znesnadňují nebo úplně znemožňují dorozumění a to ještě ve větší míře než chyby gramatické a fonetické. Lexika slouží ke konkretizaci jevů ostatních jazykových rovin – zvukové stránky, gramatických a pravopisných jevů.⁶⁸

Základní jednotkou lexikálního systému je lexém (slovo), kterým se rozumí slovo ve všech svých významech. Celá výuka ruského jazyka spočívá v práci se slovem v jeho různých podobách. Ve slovu se mimo jeho význam projevují i další aspekty:

- návaznost na další slova
- mluvnická stránka – skloňování, časování a stupňování slova
- fonetická stránka – výslovnost a přízvuk slova
- grafická stránka a pravopisná podoba slova

⁶⁵ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 70-71.

⁶⁶ ŠPERLOVÁ, Miroslava: *Metodické poznámky k vyučování ruskému jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1996, s. 49.

⁶⁷ CÍCHA, Václav a kol. *Metodika ruského jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 176.

⁶⁸ Tamtéž, s. 176-177.

- stylistická platnost – slovo knižní, zastaralé, citově zabarvené, slangové a další⁶⁹

Slovní zásobu cizího jazyka si nemůžeme osvojit v jejím plném rozsahu, stejně tak jako v jazyce mateřském. Pro studium ruského jazyka je slovní zásoba určená k osvojení pečlivě vybírána. Hranici toho, co žáci mají umět, určuje tzv. lexikální minimum. Pod tímto termínem se rozumí „soubor lexikálních prostředků určitého jazyka nezbytných pro dosažení vytyčeného cíle jeho osvojení.“⁷⁰ Beneš rozlišuje celkem čtyři druhy lexikálního minima:

1. **elementární lexikální minimum** – zahrnuje 800-1000 slov nezbytných pro dorozumění v základních komunikativních situacích
2. **základní lexikální minimum** – zahrnuje 1400-2000 slov nezbytných pro dorozumění v běžných komunikativních situacích a pro četbu jednoduchých textů
3. **souhrnné lexikální minimum** – zahrnuje 5000-6000 slov nezbytných pro dorozumění v oblasti kulturní, politické, ekonomické a pro četbu průměrně obtížné beletrie, novin a populárně vědeckých textů
4. **odborné čtecí lexikální minimum** – zahrnuje odbornou slovní zásobu nezbytnou pro četbu odborné literatury kteréhokoliv oboru, rozsah činí zhruba 2300 slov⁷¹

V souvislosti s lexikálním minimem musíme objasnit rozdíl mezi aktivní a pasivní slovní zásobou. Do aktivní slovní zásoby patří taková slova, jež se žák naučí a následně aktivně využívá při komunikaci. Pasivní slovní zásoba zahrnuje taková slova, kterým žák při poslechu a čtení textu rozumí, avšak je sám při komunikaci aktivně nevyužívá. Podle Akišiny by si měli žáci během dvouhodinové výuky osvojit zhruba 15-25 slov aktivní slovní zásoby.⁷²

Osvojování ruské slovní zásoby se dělí na tři etapy: výklad, procvičování a opakování. Výklad chápeme jako objasnění a vysvětlení významu neznámého slova ve všech jeho aspektech (mluvnickém, fonetickém, pravopisném...) S významem slova učitel žáka seznamuje dvěma způsoby: překladem do mateřštiny, což je nejrychlejší a nejpresnější způsob nebo sémantizací slova, která spočívá v jeho objasnění s využitím blízké či vzdálené souvislosti. Sémantizací se taktéž rozumí:

- předvedení slova
- demonstrace obrázku či konkrétního předmětu, který zobrazuje dané slovo

⁶⁹ JELÍNEK, Stanislav a kol. *Kapitoly z metodiky vyučování ruštině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, s. 128.

⁷⁰ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 108.

⁷¹ Tamtéž, s. 108.

⁷² AKIŠINA, Alla Aleksandrovna, KAGAN, Olga Jevgenjeva. *Učimsja učit'*. Moskva: Russkij Jazyk, 2002, s. 150.

- nákres nebo schéma označovaného významu slova
- popis toho, co slovo znamená
- vysvětlení toho, k čemu slovo slouží
- srovnání ruského slova s antonymem
- srovnání ruského slova se synonymem
- užití slova v kontextu⁷³

Slovní zásobu lze procvičovat mnoha způsoby. Lexikální cvičení mohou být ústní či písemná, bezpřekladová či překladová, čistě jazyková či jazykově řečová, školní či domácí a další. Nyní jmenujme některá konkrétní cvičení:

- pojmenovávání skutečných či zobrazených předmětů
- pojmenovávání dějů a jevů na situačním obraze
- odpovídání na otázky s použitím daného slova
- doplňování daných slov do textu
- obměňování daných slov za slova jiná
- vybírání vhodného slova ze závorcky
- překládání z češtiny do ruštiny
- sestavování vět na daná slova
- sestavování dialogu na daná slova

Nácvik lexiky obvykle završují řečová cvičení, která se týkají určitého tématu, k němuž si žáci osvojují konkrétní slovní zásobu. Při řečových cvičeních se probíraná lexika aktivizuje a zároveň upevňuje.⁷⁴

3.2 Řečové dovednosti ve výuce ruského jazyka

Řeč je realizace jazykového systému vyjádřená jazykovými prostředky, které musí být součástí každého uceleného řečového projevu. Řečovými dovednostmi rozumíme schopnost používat cizí jazyk za účelem komunikace. *„V každém řečovém projevu je zastoupen i fonologický systém (buď přímo, nebo zprostředkovaně přes grafickou formu vyjádření),*

⁷³ ŠPERLOVÁ, Miroslava: *Metodické poznámky k vyučování ruskému jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1996, s. 47-48.

⁷⁴ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 88-89.

i gramatický systém a slovní zásoba. Nejmenší jednotkou řeči není ani slabika, ani slovo, ale věta. Slovo, morfém, foném apod. jsou jednotky jazykového systému, získané analýzou řeči.“⁷⁵

Při výuce ruského jazyka rozvíjíme u žáka čtyři základní řečové dovednosti – poslech, čtení (receptivní dovednosti), písemný a ústní projev (produktivní dovednosti). Funkci receptivních dovedností popisuje Purn⁷⁶ jako přijímání a získávání odpovídající informace ve formě zvukové nebo psané. Funkci produktivních dovedností chápe jako produkování a předávání odpovídající informace opět ve formě zvukové či psané.

Cícha rozdělil celkový výchovně vzdělávací cíl výuky ruského jazyka do tří základních složek – cíl jazykový (komunikativní), cíl poznávací (informativní) a cíl výchovný (formativní).⁷⁷ Tvrdí, že se mezi sebou jednotlivé složky prolínají a jsou od sebe neoddělitelné. Velký důraz klade především na cíl komunikativní, který vyžaduje osvojení ruského jazyka na takové úrovni, aby se stal nástrojem dorozumívání. Znamená to, že žáci musí ovládat všechny řečové dovednosti, aby úspěšně komunikovali v ruském jazyce. Dobrým předpokladem pro vytvoření řečových dovedností je patřičné osvojení všech jazykových prostředků.⁷⁸

3.2.1 Poslech

Poslech je druh řečové dovednosti, která nám umožňuje vnímat mluvenou řeč a rozumět jejímu myšlenkovému obsahu. „*Je to tedy dovednost receptivní, což znamená, že účastník komunikace v dané situaci mluvený projev přijímá (recipuje) na rozdíl od mluvčího, který dotyčný projev čili sdělení vytváří (produkuje).*“⁷⁹ Tato řečová dovednost zahrnuje dvě složky: sluchové vnímání zvukové podoby projevu a pochopení jeho obsahu. Podstata procesu vnímání mluvené řeči spočívá v rozlišování jednotek jazyka – tj. slabik, slov a vět, a to nejen z hlediska artikulace hlásek, ale také z hlediska jejich suprasegmentálních složek, jako je přízvuk, rytmus či melodie řeči. Beneš⁸⁰ rozlišuje při poslechu mluvené řeči následující fáze:

- 1. sluchový vjem promluvy**
- 2. asimilační proces vnímané promluvy**
- 3. identifikace zvukové podoby vnímané promluvy**

⁷⁵ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 57.

⁷⁶ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 11.

⁷⁷ CÍCHA, Václav a kol. *Metodika ruského jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 117.

⁷⁸ Tamtéž, s. 117-118.

⁷⁹ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 187.

⁸⁰ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 121.

4. postižení vztahů mezi komponenty vnímané promluvy

Podle Purma⁸¹ je poslech komplementárním prvkem při dialogu nebo může mít povahu samostatné řečové činnosti – např. poslech přednášky. Rozlišujeme poslech přímý a zprostředkovaný, syntetický a analytický. Přímý poslech se vyznačuje přímým kontaktem účastníků komunikačního procesu, kdežto při zprostředkovaném poslechu nejsou účastníci vůbec v kontaktu. K takovému druhu poslechu se využívají zejména technické prostředky, jako je rádio, televize či CD přehrávač. Pro syntetický poslech je charakteristické, že posluchač vnímá smysl projevu stejným způsobem jako v rodném jazyce a nemusí již provádět překlad. Naproti tomu analytický poslech je založen na analýze jazykových jevů, tudíž je nutný alespoň částečný překlad do mateřského jazyka.

Naučit se poslouchat ruštinu s porozuměním na úrovni potřebné pro komunikaci může žák jedině nácvikem, kterým se utváří dovednost poslechu – tj. vnímat ruštinu sluchem, poznávat jazykové zvláštnosti, orientovat se ve sluchových vjemech. To znamená, že učitel musí žáka vést k tomu, aby byl schopen se zaposlouchat do ruštiny a slyšet v ní jednotlivé hlásky, skupiny hlásek, jejich měkkost nebo tvrdost, pohyb nebo stálost přízvuku, intonační změny apod. Žák si má zvykat na charakter ruské řeči již od prvních hodin výuky.⁸² Předmětem poslechu mohou být zejména následující druhy ústního projevu:

- běžná konverzace každodenního života
- informace nejrůznějšího druhu
- vyprávění události či příběhu, popis, líčení
- aktualita nebo reportáž
- veřejný projev
- hlasité čtení textu (novin, časopisu, knihy)
- umělecký projev (recitace, film, divadlo, zpěv)

Jednotlivé druhy ústního projevu se od sebe liší svou náročností na posluchače. Tato rozdílnost je výslednicí řady činitelů, z nichž nejdůležitější jsou: obsah projevu (v návaznosti na posluchačovy znalosti dané tematiky), jazyková stránka projevu (z hlediska volby lexiky, frazeologizmů či gramatických a stylistických prostředků), akustická kvalita projevu (z

⁸¹ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 115.

⁸² ŠPERLOVÁ, Miroslava. *Metodické poznámky k vyučování ruskému jazyku*. Plzeň: ZČU, 1996, s. 28-29.

hlediska artikulace, prozodie, hlasitosti a spádu mluvy), akustická kvalita prostředí (z hlediska akustičnosti prostoru a možných rušivých vlivů).⁸³

Učivo určené k poslechu musí být vybráno a uspořádáno účelně, přičemž výběr a uspořádání musí respektovat zásadu přiměřenosti. Začíná se vždy od nejjednodušších forem poslechu až po formy složité z hlediska rozsahu, obsahu i zvukové kvality. Vyučující musí volit takový materiál, který vystihuje jak běžný hovorový styl, tak i reprezentativní projevy různých stylů (slavnostní projev, odborná diskuse, novinářské interview atd.). Jako poslechový materiál může vedle učebnice sloužit mnoho dalších druhů textů, mohou to být texty doplňkové, jazykové časopisy nebo všeobecně tisk všeho druhu. Takové texty mívají přednost v tom, že jsou přesněji zaměřeny na individuální zájmy žáků. Zdrojem podnětů pro jednotlivé druhy poslechu může být:

- ústní projev učitele
- ústní projev jiných mluvčích
- zvukové záznamy ústních projevů⁸⁴

Do hodin ruského jazyka musí vyučující zařazovat taková cvičení, která rozvíjí jak syntetický, tak analytický poslech. Učitel by měl na žáky mluvit co nejvíce rusky a umožnit jim vnímat jazyk prostřednictvím dalších osob, zejména rodilých mluvčích. Vyučující zřizuje pro žáky vhodné podmínky pro uskutečnění poslechu a zařazuje takový poslechový materiál, který odpovídá potřebám žáků. Dále při hodinách uplatňuje neorganizovaný poslech týkající se průběhu a vedení hodiny či pokynů při zadávání úkolů. Organizovaný poslech je založený na předchozí přípravě učitele. Jde o výběr poslechového materiálu a promyšlená, připravená navazující cvičení.⁸⁵

Texty pro poslech, jinými slovy audiotexty, napodobují živou ruskou řeč. Takové texty mají zároveň obsahovat optimální sumu informací. Práci s audiotextem můžeme podle Purma⁸⁶ rozdělit do tří fází:

1. **příprava na poslech vybraného textu** – motivace žáků, základní informace o textu, seznámení s potřebnou slovní zásobou

⁸³ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 189-190.

⁸⁴ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 126-127.

⁸⁵ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 115.

⁸⁶ Tamtéž, s. 132-134.

2. **vlastní poslech vybraného textu** – učitel čte text nahlas nebo je text přehrán na CD přehrávači
3. **ověření porozumění poslechnutého textu** – žák převypráví příběh, reaguje na učitelovy otázky, vyplní navazující cvičení

3.2.2 Čtení

„Čtením se obvykle rozumí schopnost převádět grafickou podobu řeči ve zvukovou čili čtení nahlas.“⁸⁷ Pro hlasité čtení je nutné aktivně ovládat zvukovou stránku jazyka. Čtení spolu s poslechem je dovedností receptivní. Ze všech čtyř řečových dovedností je čtení považováno za dovednost nejsnazší, protože se uskutečňuje v příznivých podmínkách – čtenář se může kdykoliv zastavit, vrátit se zpět k již přečtenému a sám si zvolit tempo čtení. Při čtení dochází k vnímání psaného nebo tištěného textu. Čtení lze chápat jako proces, který se skládá z několika etap:

1. oči vnímají obraz písmene, slova či skupiny slov (v závislosti zorného úhlu očí)
2. oči uskuteční skok na další část řádku čteného textu (čím zkušenější čtenář je, tím více pojme textu na jednu fixaci)
3. zrakový obraz nachází odpovídající sluchově řečové a řečově pohybové obrazy (žák si tyto obrazy utváří častým tréninkem čtení)⁸⁸

Pro dovednost čtení v ruštině je nezbytné, aby si žáci nejprve osvojili tiskací azbuku. Osvojování azbuky má svůj metodický postup, podle kterého žáci nejdříve porovnávají tiskací písmena latinky s tiskacími písmeny azbuky, následně nachází shody a rozdíly ve tvarech písmen. Posléze se učí rozpoznávat jednotlivá tiskací a psací písmena, čtou je nejprve ve slabikách, v krátkých slovech a nakonec v jednoduchých větách. Osvojená písmena dále procvičují čtením, kdy učitel střídá texty tištěné a psané, díky nimž si žáci opakují obě podoby písmen (tiskací i psací).⁸⁹

Dovednost čtení v ruském jazyce má dvě stránky – techniku čtení a porozumění čtenému. Učitel musí při výuce usilovat o to, aby technika čtení byla bezprostředně spjata s chápáním obsahu textu, protože pochopení písemné informace je vlastním cílem čtení. Čím větší slovní zásobou v ruském jazyce čtenář disponuje, tím rychleji a přesněji čte. Je zřejmé, že pokroky ve čtení jsou spjaty s rozšiřováním a prohlubováním celkových jazykových znalostí

⁸⁷ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 157.

⁸⁸ ŠPERLOVÁ, Miroslava. *Metodické poznámky k vyučování ruskému jazyku*. Plzeň: ZČU, 1996, s. 55.

⁸⁹ Tamtéž, s. 56-57.

žáků.⁹⁰ Pro kvalitní čtení je charakteristická plynulost, uvědomělost a výraznost. Správné čtení je takové, když žák čte bez formálních a obsahových chyb.

Texty určené ke čtení musí splňovat následující kritéria. Mají zaujmout žáky svým tématem, také na ně musí zapůsobit po stránce estetické, emocionální a etické. Z hlediska obsahového by měl každý text využitý ve výuce obsahovat zajímavou informaci a zároveň problém, ke kterému může žák vyjádřit svůj postoj. Hlavním cílem učebních textů je získat nové poznatky, obohatit žáka po stránce gramatické a rozšířit jeho slovní zásobu. Texty by měly být pestré z hlediska literárních žánrů.⁹¹

Neměli bychom však mluvit o čtení obecně, je důležité rozlišovat jeho jednotlivé typy. Existuje několik typologií čtení:

- **hlasité a tiché**
- **orientační, informativní a studijní**
- **překladové a bezpřekladové**
- **individuální a sborové**
- **školní a domácí**⁹²

Dovednost čtení je možné rozvíjet prostřednictvím různých cvičení. K nim patří přípravná cvičení, díky kterým žáci rozvíjejí techniku čtení a porozumění a také se při nich učí odhadovat význam slov a pracovat se slovníkem. Řečová cvičení jsou zaměřena na trénink různých typů čtení. Jejich podstata spočívá v tom, že žák ze zadání přesně ví, jak bude s textem pracovat. Zda bude vyhledávat pouze potřebné informace, zda bude dělat osnovu k textu nebo zda bude číst text celý. Dále rozlišujeme předtextová cvičení, která mají funkci motivační a zároveň žáky seznamují s potřebnou slovní zásobou. Potextová cvičení pracují se získanými informacemi. Tímto druhem cvičení může učitel snadno ověřit, jak jeho žáci porozuměli textu.⁹³

⁹⁰ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 224.

⁹¹ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 144.

⁹² HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 226-228.

⁹³ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 153-155.

3.2.3 Písemný projev

„Písemný projev je aktivní řečová dovednost, jíž se užívá k vyjadřování myšlenkových obsahů v procesu komunikace. Jde tedy o řečovou produkci, o kódování obsahu do písemné podoby jazyka.“⁹⁴ Pojem písemný projev je třeba odlišovat od pojmů písmo a pravopis, neboť to jsou pouze prostředky realizace písemného projevu ve vlastním slova smyslu. Psaní lze chápat jako složitou aktivní činnost, a to nejen v jazyce cizím, ale také v jazyce mateřském. Psaný a ústní projev jsou paralelními druhy řečové činnosti. Psaný projev se od ústního liší nejen svou formou, ale také výběrem slovní zásoby, gramatických struktur, délkou vět a jejich logickou návazností. V tomto druhu projevu musíme také počítat s tím, že nelze užívat intonační prostředky, mimiku nebo gesta. Psaní je činnost specifická a odlišná od mluvení, neboť se realizuje za zcela jiných podmínek (např. ruskojazyčný písemný projev lze sestavit s pomocí příruček a slovníků, což je pro bezprostřední ústní projev nereálné). Dovednost psaní v ruském jazyce je podmíněna ovládnutím techniky psaní, znalostí potřebných gramatických struktur a lexikálních prostředků. Pisatel musí znát grafiku a pravopis včetně interpunkčních pravidel.⁹⁵

Písemný projev není pouze cílovou složkou ruskojazyčné výuky, ale také důležitým prostředkem podporujícím rozvoj ústního vyjadřování, čtení a poslechu. Základním předpokladem k účinnému rozvíjení písemného projevu žáků je promyšleně řízený výcvik. Můžeme konstatovat, že v podstatě každé písemné cvičení nějak přispívá k rozvoji písemného projevu, ale neznamená to, že všechna tato cvičení plní stejnou funkci. Jazyková cvičení totiž slouží k písemnému upevňování znalostí slovní zásoby, mluvnice či pravopisu. Je zřejmé, že taková cvičení nestačí k tomu, aby se žáci naučili samostatně vyjadřovat své myšlenky. Proto musí vyučující do výuky zařazovat i cvičení řečová, jejichž posláním je rozvíjení písemného projevu jako jedné z cílových řečových dovedností.⁹⁶

Beneš⁹⁷ rozdělil písemná cvičení do tří kategorií:

- **průpravná písemná cvičení** – rozvíjejí techniku psaní a vedou k zautomatizování některého lexikálního nebo mluvnického jevu; patří sem cvičení pravopisná a jazyková, přepis textů s obměnami či stylizační cvičení

⁹⁴ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 236.

⁹⁵ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 173.

⁹⁶ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 241.

⁹⁷ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 176-177.

- **reprodukční písemná cvičení** – v nich žák písemně reprodukuje materiál již dříve zvládnutý; jedná se o cvičení, ve kterých žáci tvoří věty z daných slov, písemně odpovídají na otázky nebo reprodukují přečtený text
- **produkční písemná cvičení** – jsou samostatným písemným projevem na dané téma; mohou mít formu zprávy, dopisu, vyprávění, popisu, líčení, úvahy apod.

3.2.4 Ústní projev

*„Ústní projev je řečová dovednost, která slouží k vyjadřování myšlenkových obsahů v procesu komunikace pomocí jazykových prostředků v jejich zvukové podobě. Jde tedy o řečovou produkci či produktivní dovednost.“*⁹⁸ Ústní projev v ruskojazyčné výuce má mnoho forem, proto je poměrně složité stanovit jeho přesnou definici. Ústní projev zahrnuje především základy konverzace s každodenní tematikou (jednoduché situační rozhovory, pozdravy, počasí, zdraví, bydlení apod.), dále sem patří zprávy, vyprávění nebo rozhovory s náročnější tematikou (politika, rodina, škola, cestování, sport apod.). Nejvyšší formou ústního projevu je diskuse o odborných otázkách, ale i s náměty běžného života, dále referáty nebo konverzace na libovolná témata.⁹⁹

Ústní projev je v cizojazyčné výuce nejobtížnější řečovou dovedností. Spousta žáků může mít při mluvení cizím jazykem různé zábrany. Tyto zábrany bývají dvojího rázu: jazykově-psychologické nebo pedagogicko-psychologické. První jmenované zábrany jsou dány tím, že cizí jazyk ovládáme ve srovnání s mateřštinou jen omezeně a nedokonale. Zábrany pedagogicko-psychologické vznikají z ostychu mluvit cizím jazykem, jakož i z obav děláni chyb. Tento druh je závislý na věku, individualitě žáka a také na tom, jakým způsobem se jedinec jazyk učí. Je nutné, aby učitel tyto zábrany postupně odstraňoval a vytvářel příznivé psychologické a didaktické předpoklady pro rozvoj plynulého ústního projevu. *„V tomto směru má nezastupitelné místo učitel, jeho pedagogický a psychologický takt, jeho umění prolomit ledy mezi učitelem a žákem, tj. vytvořit ovzduší vzájemného porozumění a spolupráce v procesu osvojování tak náročné a obtížné řečové dovednosti, jakou je mluvení v cizím jazyce.“*¹⁰⁰

Při rozvíjení ústního projevu žáků je nutné respektovat princip ústní báze, což znamená vycházet při výuce z mluvené (zvukové) podoby ruského jazyka. Učitel také musí mít na zřeteli odlišnost jazyka mluveného od psaného. *„Z rozdílného charakteru psané a mluvené normy*

⁹⁸ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 211.

⁹⁹ Tamtéž, s. 211.

¹⁰⁰ Táž, s. 212.

vyplývají pro metodiku některé závažné důsledky. Nejdůležitější je ten, že mluvenou podobu jazyka bychom si neměli osvojovat oklikou přes jeho podobu psanou, nýbrž přímo, na základě poslechu jeho mluvené podoby.¹⁰¹ Ideální je, pokud žák poznává texty určené pro výcvik k mluvení nejprve v podobě zvukové a až následně v podobě psané.

Ústní projev bývá realizován v různých formách, nejčastěji monologické a dialogické. Monolog je chápán jako nepřerušovaný, logický a smyslově uzavřený ústní projev. Dialog můžeme charakterizovat jako střídání replik stimulujících a reagujících (partneři se při hovoru střídají). Dialog je nejčastějším způsobem komunikace a má své zvláštnosti:

- v dialogu vyjadřují dvě osoby své mínění a zaujímají stanovisko
- dialog je vázán na situaci
- dialog má společné téma nebo dvojí kontext, který se střídá a prolíná
- dialog je spontánní a předem nepřipravený¹⁰²

Žáky je zapotřebí je naučit adekvátně reagovat na stimuly partnera, aby mohli vést dialog v ruském jazyce. K procvičování tohoto jevu slouží dialogické texty v učebnici. Je vhodné žáky motivovat k tomu, aby si dialogy sami připravovali. Dále je pro osvojení ústního projevu nezbytná znalost zvukové stránky ruského jazyka, jeho lexiky a gramatiky. Vyučující musí dát žákům dostatečný prostor k vlastnímu projevu. Je vhodné střídat monology s dialogy a zároveň utvářet různé komunikační situace, na které žáci musí reagovat.¹⁰³ „Neméně důležité je, aby se žák vymanil ze zajetí mateřštiny, mluví-li cizím jazykem, tj. aby se naučil vyjadřovat obsah, který dosud nedovede přesně zformulovat, adekvátními lexikálními nebo gramatickými prostředky.“¹⁰⁴

Dovednost mluvit v ruském jazyce je rozvíjena systémem cvičení, která se tradičně dělí na:

- **průpravná cvičení** – sloužící k osvojování jazykových mechanismů (cvičení jazyková a jazykově řečová)
- **převážně reprodukční řečová cvičení** – otázky a odpovědi, monologická reprodukce, reprodukce dialogů

¹⁰¹ BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 139.

¹⁰² Tamtéž, s. 141-142.

¹⁰³ PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 175-176.

¹⁰⁴ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 216.

- **produkční řečová cvičení** – individualizované otázky a odpovědi, individualizované obměny monologických projevů, samostatné dialogy¹⁰⁵

¹⁰⁵ HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 218.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Měření didaktické vybavenosti učebnic

Ve výzkumu učebnic je možné zaměřit se na více oblastí: „*bud' samotná učebnice se svými vlastnostmi nebo učebnice začleněná do procesů učení a vyučování nebo učebnice projevující se určitými vzdělávacími výsledky.*“¹⁰⁶ Lze provádět výzkumy týkající se obsahové analýzy učebnic, které se orientují na obtížnost textů a na strukturní textové a netextové složky. Dále je možné zabývat se tvorbou a hodnocením učebnic nebo také kritérii jejich výběru.

Diplomová práce pohlíží na učebnici z hlediska její didaktické vybavenosti, kterou odborná literatura chápe jako veličinu, s jejíž pomocí je možno charakterizovat didaktický komfort učebnice. Konkrétně se jedná o jednotlivé komponenty rozčleněné do několika kategorií. Jde zejména o kategorie věnované prezentaci učiva, řízení učení, orientačnímu aparátu, dále kategorie hodnotící zastoupení verbálních a obrazových komponentů učebnice.¹⁰⁷

4.1 Metoda Jana Průchy

Problematikou měření didaktické vybavenosti se u nás zabývá Jan Průcha, který popsal učebnici jako útvar složený z mnoha komponentů majících různou povahu a funkci. Podle toho, jak je učebnice zkonstruována, lze posuzovat míru její didaktické vybavenosti. Pokud bude učivo v učebnici prezentováno pouze verbálním textem, tedy bez obrazových prostředků, předpokládáme, že žáky zaujme méně než učebnice s obrazovými komponenty. „*Didaktická vybavenost učebnice není tedy její vlastností statickou, nýbrž předurčuje její procesuální efektivnost, tj. to, jak bude učebnice využívána v reálných edukačních procesech ve škole i při samoučení žáků.*“¹⁰⁸ Můžeme konstatovat, že čím více komponentů učebnice obsahuje, tím větší je předpoklad, že se jedná o kvalitnější edukační médium.

„*Ve struktuře učebnice rozlišujeme celkem 36 komponentů (viz seznam níže). Každý z komponentů plní v učebnici určitou didaktickou funkci a k tomu používá specifickou formu vyjádření. Kteroukoli učebnici lze popsat na základě toho, které z komponentů jsou v ní zastoupeny a které nikoliv. Speciálními koeficienty se měří různé parametry didaktické vybavenosti učebnice.*“¹⁰⁹

¹⁰⁶ JŮVOVÁ, Alena. *Měření didaktické vybavenosti učebnic přírodopisu pro šestý a sedmý ročník základní školy.* In MAŇÁK, Josef a KLAPKO, Dušan (eds.). *Učebnice pod lupou.* Brno: Paido, 2006, s. 97.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 97-98.

¹⁰⁸ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média.* Brno: Paido, 1998, s. 94.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 141.

4.1.1 Seznam strukturních komponentů učebnice

Jednotlivé komponenty jsou rozčleněny do tří skupin podle příslušné didaktické funkce komponentů (I, II, III) a do dvou podskupin podle způsobu vyjádření určitého komponentu v učebnici (A, B, C, D, E).

I. APARÁT PREZENTACE UČIVA

(A) verbální komponenty

1. *výkladový text prostý*
2. *výkladový text zřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva)*
3. *shrnutí učiva k celému ročníku*
4. *shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)*
5. *shrnutí učiva k předchozímu ročníku*
6. *doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)*
7. *poznámky a vysvětlivky*
8. *podtexty k vyobrazením*
9. *slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)*

(B) obrazové komponenty

1. *umělecké ilustrace*
2. *nauková ilustrace (schématické kresby, modely, aj.)*
3. *fotografie*
4. *mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj.*
5. *obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)*

II. APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ

(C) verbální komponenty

1. *předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)*
2. *návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)*
3. *stimulace celková (podměty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem k ročníku)*
4. *stimulace detailní (podměty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)*
5. *odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné apod.)*
6. *otázky a úkoly za témata, lekcemi*
7. *otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)*

8. *otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)*
9. *instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním, aj.)*
10. *náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)*
11. *explicitní vyjádření cílů učení pro žáky*
12. *prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)*
13. *výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)*
14. *odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)*

(D) obrazové komponenty

1. *grafické symboly označující určité části textu (poučky, pravidla úkoly, cvičení aj.)*
2. *užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu*
3. *užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu*
4. *využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.*

III. APARÁT ORIENTAČNÍ

(E) verbální komponenty

1. *obsah učebnice*
2. *členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.*
3. *marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.*
4. *rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)¹¹⁰*

4.1.2 Výpočet koeficientů

Podle následujícího postupu vypočítáme míru didaktické vybavenosti učebnice:

1. V konkrétní učebnici zjistíme nejdříve výskyt strukturních komponentů (viz předchozí kapitola). Zjištěné výsledky zaznamenáme do standartních archů nebo tabulek, přičemž se zaměříme pouze na to, zda je nebo není určitý komponent v učebnici využit, bez ohledu na četnost využití.
2. Na základě zjištěných dat vypočítáme koeficienty charakterizující didaktickou vybavenost učebnice:
 - a) *dílčí koeficienty:*

¹¹⁰ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 141-142.

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)
- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II)
- koeficient využití aparátu orientačního (E III)
- koeficient využití verbálních komponentů (E v)
- koeficient využití obrázkových komponentů (E o)

b) **celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E)**¹¹¹

3. Všechny uvedené koeficienty vypočítáme jako procentuální podíl počtu skutečně využitých komponentů z počtu možných komponentů. Využívá-li určitá učebnice pro aparát prezentace učiva 10 komponentů ze 14 možných, je koeficient využití aparátu prezentace učiva: $E I = \frac{10}{14} \cdot 100 = 71,42 \%$

Stejným způsobem vypočítáme koeficient celkové didaktické vybavenosti učebnice – jako podíl využitých komponentů z počtu všech možných komponentů.

4. Vyhodnocování výpočtu:

- Všechny uvedené koeficienty se pohybují v rozmezí 0-100%. Při hodnocení platí pravidlo, že čím více se hodnota určitého koeficientu blíží horní hranici, tím vyšší je didaktická vybavenost sledované učebnice.
- Posledním krokem analýzy je interpretace hodnot koeficientů. Pomocí výpočtu jednotlivých koeficientů můžeme přesně určit, jak konkrétní učebnice využívá nebo nevyužívá možnosti z existujícího repertoáru strukturních komponentů. Na základě toho lze případnou nedostatečnou vybavenost učebnic koordinovat.
- Tímto způsobem můžeme srovnávat didaktickou vybavenost učebnic různých ročníků, předmětů, druhů škol, nebo učebnic vydaných různými nakladatelstvími.¹¹²

5. Sledované učebnice

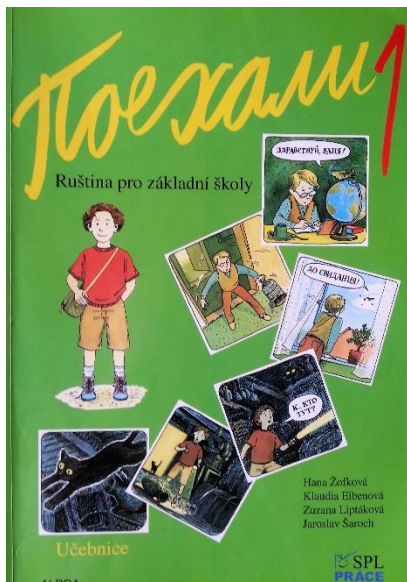
Hlavním cílem diplomové práce je změřit a porovnat didaktickou vybavenost dvou vybraných učebnic ruského jazyka pro začátečníky základních škol. Pro průzkum byly vybrány učebnice *Pojechali 1* (rus. *Поехали 1*)¹¹³ od nakladatelství ALBRA a *Novyje klassnyje družja 1*

¹¹¹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 142-143.

¹¹² Tamtéž, s. 143.

¹¹³ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

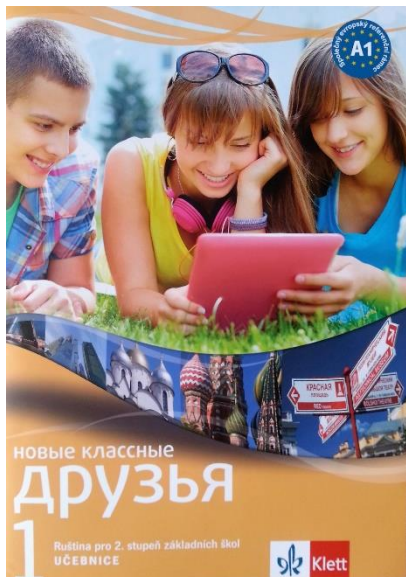
(rus. *Новые классные друзья 1*)¹¹⁴ od nakladatelství Klett. Míra didaktické vybavenosti je měřena metodou Jana Průchy, která je detailněji charakterizována v kapitolách 4.1 a 4.1.1. Součástí průzkumu je výpočet speciálních koeficientů a následné porovnání zjištěných výsledků (blíže v kapitole 4.1.2).

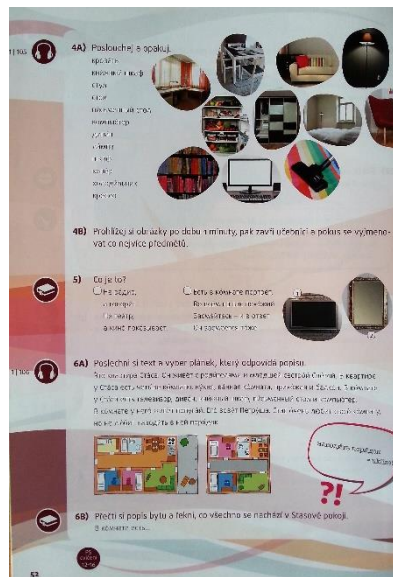
Obrázek č. 1: *Pojechali 1* – titulní strana učebnice, vlastní fotografie

Obrázek č. 2: *Pojechali 1* – ukázka textu učebnice, vlastní fotografie

Obrázek č. 3: *Novyje klassnyje druzja 1* – titulní strana učebnice, vlastní fotografie

Obrázek č. 4: *Novyje klassnyje druzja 1* – ukázka textu učebnice, vlastní fotografie

¹¹⁴ ORLOVA, Natálie a kol. *Novyje klassnyje druzja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

5.1 *Pojechali 1* (rus. *Поехали 1*)

Soubor učebnic *Pojechali* podporuje výuku ruského jazyka na základních školách, využívat jej mohou také nižší ročníky osmiletých gymnázií. Celý soubor se skládá z šesti dílů orientovaných na osvojení jazykové úrovně A1, A2 a B1 podle SERR. Jednotlivé komplety učebnic vydalo nakladatelství ALBRA ve spolupráci s kolektivem autorů – Hana Žofková, Klaudia Eibenová, Zuzana Liptáková a Jaroslav Šaroch. Ve všech dílech je učivo zpracováno interaktivně a klade velký důraz na aktivizaci žáků ve výuce formou hry a pohybových aktivit.

Učební soubor *Pojechali 1* (rus. *Поехали 1*)¹¹⁵ je určen k počáteční výuce ruského jazyka na základních školách nebo v nižších ročnících osmiletých gymnázií. Součástí souboru je učebnice, pracovní sešit, metodická příručka pro učitele a audionahrávky na CD. Klíčovým komponentem celého kompletu je učebnice vydaná v roce 2002, na niž navazují cvičení v pracovním sešitě. Metodická příručka pro učitele poskytuje oporu k vedení výuky a nabízí různé vyučovací postupy.

5.1.1 Přehled učiva jednotlivých lekcí

Učivo v učebnici je rozčleněno do patnácti lekcí, které se skládají z různých témat. Prvních šest lekcí žáci procházejí tzv. předazbukovým obdobím (detailněji v kapitole 3.), při kterém si osvojují zvukovou stránku jazyka prostřednictvím jednoduchých říkanek a písní. Rovněž si osvojují slovní zásobu, větné vazby a základy hovoru. V zmiňované části učebnice jsou východiskem k řečovým situacím především obrázky, které se vážou k tématu lekce (rodina, domácí zvířata, škola, jídlo aj.). Dalších devět lekcí se řadí do azbukového období, kde se žáci seznamují s azbukou – s jednotlivými tvary a pořadím písmen. Postupně se učí číst a psát jednoduchá slova a rozvíjejí dovednost poslechu s porozuměním a ústní projev. Na konci učebnice najdeme všechny texty z předazbukového období, dále texty doplňující, pohádky a česko-ruský slovníček.

Ještě před první lekcí je zařazena píseň *Чужик*, v níž se žáci učí základní ruské pozdravy. Následuje první lekce, ve které je nejdůležitějším úkolem vzbudit zájem žáků o studium ruského jazyka. Dále je lekce věnována výslovnosti odlišných hlásek a slabik od českého jazyka a také výslovnosti prvních ruských slov. Hlavním tématem druhé lekce je rodina. Žáci si osvojují novou slovní zásobu spjatou s tématem a nacvičují intonaci otázky s tázacím zájmenem. Třetí lekce se týká domácích zvířat. Žáci upevňují již získané znalosti,

¹¹⁵ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

osvojují si nová slovíčka a trénují intonaci tázacích vět bez tázacího zájmena. Čtvrtá lekce se váže k tématu škola a třída, kde se žáci seznamují s novou slovní zásobou a opakují si, co již znají. Pátá lekce je vyrovnávací, jejím cílem je vyrovnat znalosti slov, procvičit fráze a naučené dialogy. Velký prostor je zde ponechán nácviku správné výslovnosti. Šestá lekce se věnuje tématu jídla, kde žáci rozšiřují slovní zásobu a rozvíjejí dovednost hovoru a poslechu s porozuměním.

Sedmá lekce učebnice *Pojechali 1*¹¹⁶ uvádí azbukové období, jehož hlavním cílem je seznámení s tiskací a psací podobou azbuky. Lekce má specifickou strukturu. Žáci se seznamují s jednotlivými názvy písmen prostřednictvím not. Následně porovnávají tiskací písmena latinky s tiskacími písmeny azbuky a hledají shody a rozdíly ve tvarech písmen. V lekci je zařazena tabulka s ruskými jmény, které má nahlas přečíst vyučující, žáci po něm mají opakovat jednotlivá slova a posléze se pokusit je přečíst samostatně. Následuje nová slovní zásoba na téma dárky. Součástí osmé lekce je první krátký text psaný v azbuce a nese název *Тук-тук-тук*. Žáci se učí dotazovat a odpovídat na otázku: Kdo je tu? Jsou poučeni o ruském přízvuku, učí se rozlišovat přízvučné a nepřízvučné slabiky a nacvičují čtení a psaní písmen: -к, -о, -т, -у, -в. V deváté lekci najdeme text *Кто это?* Žáci se učí odpovídat na otázky: Kdo je tam?, Kdo je tu?, Kdo je to?, Jak se kdo jmenuje? Nacvičují čtení nepřízvučného -а, -о a jotovaného písmene -я. Je trénováno psaní písmen: -а, -м, -н, -э, -я. V desáté lekci jsou zařazeny tři krátké texty: *Как тебя зовут?*, *Это Давид?*, *Тебя зовут Ива?*. Hlavním tématem je seznamování a představování. Žáci se učí číst a vyslovovat párové tvrdé a měkké souhlásky a jotované písmeno -е, procvičují nepřízvučné -а, -о v první slabice před přízvukem. Seznamují se s intonací oznamovací a tázací věty bez tázacího slova. Osvojují si nová písmena azbuky: -б, -д, -з, -и, -е.

Jedenáctá lekce přináší text *Откуда они?* Žáci se učí základní pozdravy při setkání a loučení, odpovídají na otázku: odkud kdo je, dále procvičují výslovnost párových tvrdých a měkkých souhlásek a redukci -а, -о před přízvukem i po něm. Učí se psát písmena: -п, -р, -с, -г, -й. Dvanáctá lekce se vrací k seznamování a představování, přičemž rozšiřuje slovní zásobu na téma rodina. Součástí lekce je text *Познакомьтесь, это моя семья*. Žáci se mají naučit odpovídat na otázky: Jak se kdo jmenuje? Kolik má rodina členů a kolik jim je let? Lekce je zaměřena na výslovnost tvrdého -л a měkkého -ль, na výslovnost -ы, -ш, -ч. Zabývá se nácvikem psaní písmen: -л, -ш, -ч, -ы, -ь. V třinácté lekci se nachází text *Я хочу жить*

¹¹⁶ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

в деревне, žáci se učí reagovat na otázku: Kde kdo bydlí? Také se učí se vyjadřovat přání. Jsou upozorněni na pohyblivý přízvuk, trénují výslovnost písmen -ц, -ж a psaní písmen -х, -ж, -ц, -ё. Čtrnáctá lekce je spjata s tématem škola, její součástí je text *Перемены я люблю*. Žáci odpovídají na otázky týkající se školní činnosti a také na otázky: Kdo má koho rád?, Kdo má co rád? Procvičují čtení jotovaného -ю, měkkých párových souhlásek a koncovky -ого u řadových číslovek. Osvojují si nová písmena azbuky: -ю,-щ. Patnáctá lekce se váže k tématu – na návštěvě a představuje nám text *У Филиппа день рождения*. Žáci se učí sdělovat: kdo kam jel a kdy jel, učí se reagovat na otázku: Co má kdo rád k jídlu? Trénují psaní písmen -ф, -ъ a čtení jotovaného písmene -я, -е, -ё, -ю po měkkém a tvrdém znaku. Po absolvování poslední lekce by žáci měli umět číst a psát všech 33 písmen azbuky.

5.1.2 Měření didaktické vybavenosti

I. Aparát prezentace učiva

APARÁT PREZENTACE UČIVA	
Strukturní komponenty učebnice	
Verbální komponenty	Výskyt komponentů
1. výkladový text prostý	+
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva)	+
3. shrnutí učiva k celému ročníku	-
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	-
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	N
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statické tabulky aj.)	+
7. poznámky a vysvětlivky	+
8. podtexty k vyobrazením	-
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)	+
Obrazové komponenty	Výskyt komponentů
1. umělecké ilustrace	+
2. nauková ilustrace (schématické kresby, modely aj.)	+
3. fotografie	-
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj.	N
5. obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)	+

Vysvětlivky:
plus (+) = vyskytující se komponenty; **mínus (-)** = nevyskytující se komponenty; **písmeno N** = komponent, který není sledován

Tabulka č. 2: *Pojechali I* – aparát prezentace učiva, upraveno podle Solničky¹¹⁷

¹¹⁷ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

V učebnici *Pojechali 1*¹¹⁸ byly v první řadě sledovány komponenty spadající do aparátu prezentace učiva, zaměřili jsme se na výskyt verbálních a obrazových prvků. Prvním zkoumaným komponentem je výkladový text prostý, který se vyskytuje z celé 91 stránkové učebnice na 83 stranách. Výkladový text prostý je nejčastěji psán černou barvou, méně barvou modrou a zelenou. V učebnici ho nalezneme až od sedmé lekce, kdy se žáci začínají seznamovat s azbukou. Od stejné lekce jsou hojně zařazovány i výkladové texty zpřehledněné. Jedná se zejména o tabulky různého druhu, především s gramatickými jevy, shrnutím učiva nebo přehledy. Tento prvek najdeme téměř v každé lekci azbukového období a ve většině případů se od běžného textu odlišuje barevně.

Následující komponenty se týkají shrnutí učiva. První z nich sleduje shrnutí učiva vzhledem k celému ročníku. Na konci učebnice *Pojechali 1* sice nalezneme shrnující česko-ruský slovníček, to však nemůžeme považovat za celkové shrnutí učiva k celému ročníku. V tabulce výše je proto uvedeno, že se komponent v sledovaném edukačním médiu nevyskytuje. Stejně tak v něm nenajdeme shrnutí učiva k jednotlivým lekcím. Žáci nemají možnost opakování probrané látky, mohou si ji procvičit pouze v pracovním sešitě. Měření následujícího shrnujícího komponentu – shrnutí učiva k předchozímu ročníku se ukázalo jako nejvíce problematické. Hlavní obtíž je v tom, že se do prvních dílů učebnic zpravidla nezařazuje opakování z předešlých ročníků, neboť se předpokládá, že se žáci s probíranými tématy setkají vůbec poprvé. Stejně tak je tomu v učebnici *Pojechali 1*, která je určena začátečníkům ruského jazyka. V tomto případě by bylo celkem scestné zjišťovat výskyt jmenovaného komponentu, proto do měření nebyl zařazen.

Dalším sledovaným komponentem je výskyt doplňujících textů – např. dokumentačního materiálu, citací z pramenů, statistických tabulek aj. Citace ani statistické tabulky se v knize nevyskytují, na jejím konci jsou však zařazeny doplňující texty jako například národní pohádky, písňe, říkanky nebo také dobrovolné čtení pro radost a potěšení. Poznámky a vysvětlivky nalezneme prakticky v každé lekci azbukového období. Obvykle mají formu tabulky a objasňují konkrétní gramatický jev či pojem. Ačkoliv se v učebnici nachází mnoho obrázků, u žádného z nich nenajdeme podtext k vyobrazením. Slovníček pojmů není součástí učebnice, avšak česko-ruský slovníček nalezneme na konci každé lekce. Souhrnný slovníček bychom našli v závěru učebnice, kde jsou jednotlivá slovíčka seřazena abecedně.

¹¹⁸ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

Následující částí aparátu prezentace učiva jsou obrazové komponenty. Prvním sledovaným z nich jsou umělecké ilustrace, které představují nedílnou součást učebnice *Pojechali 1*.¹¹⁹ V průměru nalezneme na každé stránce dvě až čtyři barevné ilustrace, které korespondují s probíraným tématem. Ilustrace naukové, mezi něž patří schémata a modely, se ve sledovaném edukačním médiu nevyskytují, ovšem do této kategorie byly zařazeny noty k písňím, jež mají tomuto komponentu nejbliže. Dalším sledovaným prvkem jsou fotografie, které nenajdeme ani v jedné lekci *Pojechali 1*. Nepředpokládá se, že by jazyková učebnice obsahovala mapy, plánky, grafy, diagramy aj., proto není tento komponent sledován. Posledním měřeným prvkem kategorie prezentace učiva je barevná obrazová prezentace, kterou se myslí použití odlišné barvy od běžného textu. Sledovaná učebnice je velmi pestrobarevná, a to nejen díky velkému množství obrázků, které v ní najdeme, ale také díky barevným nadpisům, poučkám a tabulkám. Nejčastěji používanou barvou v knize je černá, v menší míře zelená, modrá a žlutá.

¹¹⁹ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

II. Aparát řídicí učení

APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ	
Strukturní komponenty učebnice	
Verbální komponenty	Výskyt komponentů
1. předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)	+
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)	+
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)	-
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)	+
5. odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)	+
6. otázky a úkoly za témata, lekce	+
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	-
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	N
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním)	+
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)	+
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	+
12. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)	+
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)	+
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	+
Obrazové komponenty	Výskyt komponentů
1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.)	+
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	+
3. užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu	+
4. využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.	-

Vysvětlivky:
plus (+) = vyskytující se komponenty; **mínus (-)** = nevyskytující se komponenty; **písmeno N** = komponent, který není sledován

Tabulka č. 3: *Pojechali 1* – aparát řídicí učení, upraveno podle Solničky¹²⁰

Další skupina sledovaných komponentů se týká aparátu řídicího učení. První z verbálních komponentů, na který jsme se zaměřili, je předmluva. Hledaný prvek jsme sice na začátku učebnice našli, avšak jen ve zkrácené verzi. Žáci jsou pouze ve třech větách seznámeni s učebnicí a zároveň motivováni ke studiu ruského jazyka. Poté následují vysvětlivky jednotlivých ikon a symbolů, jež jsou v učebnici využity. To můžeme považovat

¹²⁰ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

za stručný návod práce s učebnicí. Co se týká stimulace celkové, tedy podnětů k zamyšlení, otázek aj. před celkovým učivem ročníku, je potřeba být kritičtější. Stimulace celková se bohužel nenachází ani v předmluvě a ani mimo ni. Zato stimulace detailní, která dává podněty pro zamyšlení, otázky aj. v průběhu jednotlivých lekcí, se vyskytuje v sledovaném edukačním médiu celkem pravidelně. Skoro v každé lekci se žáci musí zamýšlet nad určitými situacemi, vymýšlet příběhy nebo luštit rébusy, které se váží k probíranému učivu.

V pořadí pátým sledovaným komponentem aparátu řídicího učení je odlišení úrovní učiva. O jeho výskytu se dozvídáme již v úvodu učebnice, kde je vyobrazena ikona klauna, která symbolizuje rozšiřující materiály. Symbol klauna nalezneme na konci každé lekce spolu s nadpisem: *Pro radost a zábavu*. Většinou se jedná o doplňkové texty ve formě básní, rozpočítadel, písní, hádanek, rébusů aj. Vše, co je v knize psáno modrým textem, jsou doplňková cvičení. Ve žlutých rámečcích je umístěno učivo k zapamatování.

Následují tři druhy komponentů, které jsou si velmi blízké svou formulací – otázky a úkoly za témata či lekcemi, otázky a úkoly k celému ročníku, otázky a úkoly k předchozímu ročníku. První zmíněný komponent učebnice obsahuje, ovšem nenachází se za jednotlivými lekcemi, ale v jejich průběhu. Žáci musí v každé lekci azbukového období odpovídat na otázky, vyplňovat různá cvičení a řešit rozmanité úkoly, které se obvykle váží k úvodnímu textu nebo probíranému tématu. Druhý komponent – otázky a úkoly k celému ročníku, učebnice neobsahuje. Na jejím konci nenajdeme žádná shrnující nebo opakovací cvičení ani otázky na zodpovězení. Jsou zde zařazeny pouze doplňkové texty jako pohádky, písničky, říkanky aj. Poslední komponent této skupiny není opět sledován, neboť se předpokládá, že se žáci v prvním díle učebnice *Pojechali I*¹²¹ setkají s ruským jazykem vůbec poprvé, a tudíž by ani nemohli zodpovědět otázky nebo vypracovat úkoly vztahující se k předchozímu ročníku.

Následující hledaný komponent – instrukce k úkolům komplexnější povahy se v edukačním médiu vyskytuje skoro před každým cvičením a úkolem. Jmenovaný prvek najdeme ve všech zadáních, jejichž cílem je komplexně popsat, jak s daným materiálem pracovat a co od něho očekávat. Učebnice také obsahuje náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva, a to zejména v situačních rozhovorech, které zpravidla navozují každodenní všední jevy. Dále přichází na řadu sledování explicitního vyjádření cílů učení pro žáky, jež nalezneme nejen v krátké předmluvě, ale i v obsahu učebnice. Rovněž zde zjistíme, na jakých

¹²¹ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali I*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

stranách se nachází příslušná lekce a co je jejím hlavním cílem. Všechny cíle v knize jsou formulovány vzhledem k žákům.

Komponent – prostředky nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky zahrnuje učebnice jen v malé míře. Najdeme tu několik cvičení a úkolů zaměřených na procvičení určitého gramatického nebo jiného jevu, ale ne všechny si mohou žáci ověřit kontrolou v klíči. Tím je již naráženo na další sledovaný komponent – výsledky úkolů a cvičení v učebnici, které zde také nejsou zastoupeny přílišně velkou měrou. Řešení a výsledky můžeme nalézt jen u určitých druhů úloh, jako jsou například rébusy, hádanky nebo otázky, avšak k běžnému gramatickému cvičení zde klíč nenajdeme. Po něm bychom museli zapátrat v metodické příručce pro učitele, jejíž součástí je klíč k vybraným cvičením. Poslední ze zkoumaných verbálních komponentů, tedy odkazy na jiné zdroje informací, nalezneme na konci knihy v podobě bibliografického výčtu.

Po verbálních komponentech jsme se zaměřili na komponenty obrazové. První z nich – grafické symboly vyznačující určité části textu – se v učebnici vyskytují. Seznam jednotlivých ikon a jejich vysvětlení najdeme za předmluvou. Právě díky nim je učebnice přehledná a dobře strukturovaná. Druhý prvek této kategorie – užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu – je také součástí knihy. Modrým písmem jsou psána všechna doplňková cvičení, zeleným nadpisy a čísla lekcí, žluté rámečky symbolizují učivo k zapamatování. Komponent užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva aj.) se v edukačním médiu rovněž nachází. Tučné písmo je využito pro jednotlivé nadpisy, zadání úkolů a zvýraznění důležitých pojmů v běžném textu. V obsahu najdeme především kurzívu, kde jsou jí psány cíle lekcí. Poslední hledaný prvek aparátu řídicího učení – využití přední a zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj. – učebnice *Pojechali 1*¹²² neobsahuje.

¹²² ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

III. Aparát orientační

APARÁT ORIENTAČNÍ	
Strukturní komponenty učebnice	
Verbální komponenty	Výskyt komponentů
1. obsah učebnice	+
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.	+
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	-
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	-

Vysvětlivky:
plus (+) = vyskytující se komponenty; **mínus (-)** = nevyskytující se komponenty; **písmeno N** = komponent, který není sledován

Tabulka č. 4: *Pojechali I* – aparát orientační, upraveno podle Solničky¹²³

Poslední sledovanou skupinou didaktické vybavenosti *Pojechali I*¹²⁴ je aparát orientační. První hledaný komponent této kategorie – obsah učebnice – nalezneme v přední části knihy. Z obsahu můžeme vyčíst, na kterých stránkách najdeme jednotlivé lekce a co je jejich hlavním cílem. Učivo je rozčleněno do patnácti lekcí, což vypovídá o existenci dalšího komponentu v knize, a to členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj. Učebnice je rozdělena na období předazbukové (1. – 6. lekce) a azbukové (7. – 15. lekce). Zjišťování výskytu třetího komponentu – marginálie, výhmaty a živá záhlaví,¹²⁵ se ukázalo jako problematické. Nejdříve bylo nutné vyhledat význam jmenovaných pojmů ve slovníku typografického a polygrafického názvosloví.¹²⁶ Až poté bylo možné konstatování, že se ani jeden z těchto prvků v sledovaném edukačním médiu nevyskytuje. Bohužel ani poslední hledaný prvek – rejstřík – není součástí učebnice.

¹²³ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

¹²⁴ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali I*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

¹²⁵ **marginálie** je krátký text na okraji sazby (v odborně zaměřených publikacích, v učebnicích), který vystihuje obsah odstavce nebo následující delší pasáže a usnadňuje tak čtenářovu orientaci v knize; **záhlaví neživé** je drobný titulek v hlavě (nebo v patě) stránky, který neměnně opakuje např. název knihy, jméno autora nebo název kapitoly, tedy v průběhu celé knihy nebo její rozsáhlejší části se nemění – může přitom jít jen o liché nebo jen o sudé, anebo o obě strany knižní dvoustrany; **záhlaví živé se** na rozdíl od záhlaví neživého stránku od stránky textově mění – charakteristickým příkladem jsou slovníky, encyklopedie nebo různé seznamy (telefonní); v zásadě zde platí totéž co pro záhlaví neživé

¹²⁶ Typografické a polygrafické názvosloví. In: *typotext.cz* [online]. 2004 [cit. 2016-05-26]. Dostupné z: http://www.typotext.cz/radce7a_1.html

5.1.2.1 Výpočet a vyhodnocení koeficientů

1. dílčí koeficienty

Koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)	
Počet hledaných komponentů	12
Počet nalezených komponentů	8
Výpočet: $E I = \frac{8}{12} \cdot 100 = 66,66\%$	
Výsledek (E I)	66,66%

Tabulka č. 5: *Pojechali I* – výpočet koeficientu E I, upraveno podle Solničky¹²⁷

Koeficient využití aparátu orientace učiva (E II)	
Počet hledaných komponentů	17
Počet nalezených komponentů	14
Výpočet: $E II = \frac{14}{17} \cdot 100 = 82,35\%$	
Výsledek (E II)	82,35%

Tabulka č. 6: *Pojechali I* – výpočet koeficientu E II, upraveno podle Solničky

Koeficient využití aparátu řídicího učení (E III)	
Počet hledaných komponentů	4
Počet nalezených komponentů	2
Výpočet: $E III = \frac{2}{4} \cdot 100 = 50\%$	
Výsledek (E III)	50%

Tabulka č. 7: *Pojechali I* – výpočet koeficientu E III, upraveno podle Solničky

¹²⁷ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

Koeficient využití verbálních komponentů (E v)	
Počet hledaných komponentů	25
Počet nalezených komponentů	18
Výpočet: $E v = \frac{18}{25} \cdot 100 = 72\%$	
Výsledek (E v)	72%

Tabulka č. 8: *Pojechali I* – výpočet koeficientu E v, upraveno podle Solničky¹²⁸

Koeficient využití obrazových komponentů (E o)	
Počet hledaných komponentů	8
Počet nalezených komponentů	6
Výpočet: $E o = \frac{6}{8} \cdot 100 = 75\%$	
Výsledek (E o)	75%

Tabulka č. 9: *Pojechali I* – výpočet koeficientu E o, upraveno podle Solničky

2. celkový koeficient

Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E)	
Počet hledaných komponentů	33
Počet nalezených komponentů	24
Výpočet: $E = \frac{24}{33} \cdot 100 = 72,72\%$	
Výsledek (E)	72,72%

Tabulka č. 10: *Pojechali I* – výpočet celkového koeficientu E, upraveno podle Solničky

Dílčí koeficienty (E I, E II, E III, E v, E o) i celkový koeficient (E) byly vypočítány podle jednoduchého vzorce, který ve své publikaci přináší Jan Průcha.¹²⁹ Jednotlivé výsledky svědčí o míře didaktické vybavenosti učebnice v konkrétních oblastech. Celková didaktická vybavenost publikace *Pojechali I*¹³⁰ byla změřena na 72,72%. Z hledaných 33 komponentů jich bylo nalezeno 24, pouze 9 chybělo. Jednalo se o shrnutí učiva k celému ročníku; shrnutí

¹²⁸ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

¹²⁹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 143.

¹³⁰ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali I*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

učiva k tématům (kapitolám, lekcím); podtexty k vyobrazením; fotografie; stimulaci celkovou (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku); otázky a úkoly k celému ročníku (opakování), využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.; marginálie, výhmaty, živá záhlaví; rejstřík (věcný, jmenný, smíšený).

Nejvíce procent získala učebnice v oblasti využití aparátu orientace učiva (E II), kde byla didaktická vybavenost vypočítána na 82, 35%. Koeficient obrazových komponentů (E o) přinesl výsledek 75%. Komponenty verbální (E v) vykazaly výslednou hodnotu 72%. Z podobnosti zjištěných hodnot lze usuzovat, že je poměr obrazových a verbálních složek ve sledované učebnici téměř vyrovnaný. Předposlední koeficient (E I) se váže k prezentaci učiva a byl vyhodnocen na 66, 66%. S nejméně příznivým výsledkem skončil aparát řídicí učení (E III), kde výskyt komponentů dosáhl hodnoty 50%.

5.2 Novyje klassnyje družja 1 (rus. Новые классные друзья 1)

Třídílný učební komplet *Klassnyje družja* je určen žákům základních škol a nižších ročníků osmiletých gymnázií, kteří se studiem ruského jazyka začínají. Celá sada učebnic má žáky dovést k osvojení jazykové úrovně A1 – A2 podle SERR a celkem pokrýt tři roky studia při dvouhodinové dotaci týdně. Soubor jmenovaných učebnic se na českém trhu objevil teprve nedávno, konkrétně v dubnu roku 2014. Vydal jej kolektiv autorů – Natália Orlova, Jana Körschnerová a Jana Stejskalová při nakladatelství Klett. Hlavním cílem všech dílů je utvářet základy komunikačních kompetencí v ruském jazyce na patřičné komunikativní úrovni.

*Novyje klassnyje družja 1*¹³¹ je upravená verze učebnice *Klassnyje družja 1*, které původně nebyla udělena schvalovací doložka, a proto musela být přepracována. Nová verze představuje učebně – metodický soubor určený k počáteční etapě výuky ruského jazyka. Cílovou skupinou jsou žáci 7. a 8. tříd základních škol a odpovídající třídy víceletých gymnázií. Součástí kompletu je učebnice, pracovní sešit, písanka pro nácvik azbuky, metodická příručka pro učitele a audionahrávky na CD. Učebnice je zpracována metodou komunikačního přístupu, jehož cílem je osvojení jazyka jako prostředku komunikace. Velká pozornost je věnována rozvoji všech složek komunikační kompetence. Důraz je kladen na rovnováhu mezi plynulostí a jazykovou správností. V učebnici i v pracovním sešitě najdeme řadu cvičení zaměřených na autentickou a smysluplnou komunikaci, jež mají žáky připravit na podmínky reálné komunikace.

¹³¹ ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

5.2.1 Přehled učiva jednotlivých lekcí

Učivo v učebnici je rozčleněno do šesti lekcí s různými tématy. Na rozdíl od prvního sledovaného edukačního média *Pojechali 1*¹³² nemůžeme učebnici *Novyje klasnyje družja 1*¹³³ rozdělit na předazbukové a azbukové období. S azbukou se žáci seznamují hned od první lekce a souběžně s ní si osvojují mechanismus čtení. V prvních třech lekcích jsou žákům zadávána různá cvičení na odhad, v nichž musí hledat shody a rozdíly ruské a české abecedy. Po třetí lekci by už měli kompletně ovládat ruskou azbuku. Texty jednotlivých lekcí jsou určeny ke čtení s pomocí vzoru, jsou tedy všechny nahrány na CD. Díky tomu se žáci učí propojovat vizuální obrazy s obrazy řečomotorickými a sluchovými. K utváření těchto návyků dochází při opakovaném poslechu s podporou písemného textu.

První lekce učebnice na téma *Моё двоя* seznamuje žáky s ruskou abecedou, zaměřuje se na nácvik čtení a psaní písmen: -г, -к, -в, -и, -л, -р, -у, -с, -я, -д. Cílem lekce je naučit žáky ruské pozdravy, rozloučit se, představit se a říct, co rádi dělají. Její součástí jsou první poslechová cvičení zaměřená na porozumění souvislému textu, kterému žáci nemusí rozumět slovo od slova, ale stačí, aby pochopili jeho hlavní smysl. V první lekci se také představují hlavní postavy – Rodik, Stas, Vika a Ulja, kteří provázejí žáky celou učebnicí. Ve druhé lekci s názvem *Процвай, лето!* si mají žáci aktivně osvojit další písmena azbuky: -м, -э, -п, -н, -г, -ф, -ы, -б, -ч, -х, -ю, -ш. Následně jsou seznámeni s pravidly pro tvorbu minulého času u ruských sloves a také se učí pojmenovávat členy rodiny a různé volnočasové aktivity. Na začátku lekce je zařazen poslechový text a na něj navazují cvičení. V nich žáci rozhodují o správnosti jednotlivých tvrzení a vytváří podobné rozhovory podle poslechnutého a přečteného vzoru. Následuje několik úkolů, v nichž je procvičována ruská abeceda. Žáci mají spojovat písmena s ilustrací nebo zaškrtnout písmena, která slyšeli v nahrávce. Dále jim učebnice vysvětluje rozdílné vyjadřování záporu v českém a ruském jazyce.

Снова в школу je název třetí lekce, která žáky seznamuje se slovní zásobou na téma škola a učí je pojmenovávat školní předměty. Na jejím začátku nalezneme text k poslechu a čtení, v němž se mimo slovíček setkáme i s novou gramatikou, tj. 4. pádem vybraných podstatných jmen ženského rodu. Poté následuje několik cvičení navazujících na úvodní text, kde žáci upevňují slovní zásobu a procvičují nový gramatický jev, přičemž pravidlo pro tvorbu podstatných jmen ve 4. pádu rodu ženského musí vyvodit sami. V lekci jsou zařazeny úkoly zaměřené na osvojení posledních písmen azbuky: -й, -з, -ц, -ё, -ш, -ж, -ь a také cvičení, která

¹³² ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

¹³³ ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

nás seznamují s číslovkami od jedné do dvanácti. Do tématu čtvrté lekce *Наша дружная семья* uvádí žáky rodinná fotografie, o níž díky předchozím znalostem slovní zásoby mají pohovořit. V průběhu lekce si žáci osvojují novou slovní zásobu na téma povolání, učí se pojmenovávat členy rodiny a také mluvit o domácích mazlíčcích. Její součástí jsou rovněž nové gramatické jevy – tvorba vybraných tvarů přivlastňovacích zájmen a vyjadřování toho, že něco vlastním nebo mám. Ve čtvrté lekci dochází k intenzivní práci s textem, kterým žáci trénují čtení a formují lexikálně-gramatické návyky.

Pátá lekce sledované učebnice je pojmenována *Мой дом*. V ní se žáci seznamují s novou slovní zásobou, učí se pojmenovávat pokoje a jejich vybavení. Gramatika je věnována vybraným přídavným jménům mužského a ženského rodu a slovesné vazbě *есть* ve významu používat a nacházet se. Cílem této lekce je prohloubit porozumění textu a intenzivně procvičit dovednost čtení. *Повторяем!* – to je téma poslední šesté lekce, která je, jak už napovídá název, lekcí opakovací. Jejím hlavním úkolem je zopakovat s žáky vše, co se v učebnici *Новые классные друзья 1*¹³⁴ naučili. Formou různých zadání a úkolů procvičují ruské pozdravy, slovní zásobu na téma volný čas, škola, rodina a vybavení domu a také gramatické jevy, jimž se věnovali v průběhu jednotlivých lekcí.

¹³⁴ ORLOVA, Natálie a kol. *Новые классные друзья 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

5.2.2 Měření didaktické vybavenosti

I. Aparát prezentace učiva

APARÁT PREZENTACE UČIVA	
Strukturní komponenty učebnice	
Verbální komponenty	Výskyt komponentů
1. výkladový text prostý	+
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva)	+
3. shrnutí učiva k celému ročníku	+
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	+
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	N
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statické tabulky aj.)	-
7. poznámky a vysvětlivky	+
8. podtexty k vyobrazením	-
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)	+
Obrazové komponenty	Výskyt komponentů
1. umělecké ilustrace	+
2. nauková ilustrace (schématické kresby, modely aj.)	+
3. fotografie	+
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj.	N
5. obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)	+

Vysvětlivky:
plus (+) = vyskytující se komponenty; **mínus (-)** = nevyskytující se komponenty; **písmeno N** = komponent, který není sledován

Tabulka č. 11: *Novyje klassnyje družja 1* – aparát prezentace učiva, upraveno podle Solničky¹³⁵

V aparátu prezentace učiva byl jako první sledován výkladový text prostý, který se z 81 stránkové učebnice nachází na 78 stranách. Text je nejčastěji psán černou barvou, pouze zadání úkolů a jednotlivých cvičení je odlišeno barvou jinou. Každá z šesti lekcí má svou specifickou barvu (poznáme ji podle nadpisů, podbarvení listů aj.), což usnadňuje orientaci v učebnici. Výkladový text zpřehledněný je rovněž neodmyslitelnou součástí edukačního média *Novyje klassnyje družja 1*.¹³⁶ Na konci každé lekce najdeme v tabulce přehledný rusko-český slovníček a shrnutí probraného gramatického jevu. V barevných bublinách si mohou žáci přečíst poučku nebo zajímavost.

¹³⁵ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

¹³⁶ ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

Shrnutí učiva vzhledem k celému ročníku je zařazeno v šesté opakovací lekci, ve které žáci prostřednictvím nejrůznějších druhů cvičení trénují slovní zásobu a gramatiku. Na konci učebnice se nachází souhrn veškerých gramatických jevů a slovníček s frázemi, s nimiž se žáci v průběhu jednotlivých lekcí setkali. Dalším nalezeným komponentem je shrnutí učiva k jednotlivým lekcím, nachází se na konci každé lekce v podobě gramatického přehledu a rusko-českého slovníčku. Tak jako nebylo v učebnici *Pojechali 1*¹³⁷ sledováno shrnutí učiva k předchozímu ročníku, tak ani v učebnici *Novyje klassnyje družja 1*¹³⁸ mu nebudeme věnovat pozornost, neboť předpokládáme, že se žáci s ruským jazykem setkávají poprvé.

Následujícím hledaným komponentem je výskyt doplňujících textů – dokumentačního materiálu, citací z pramenů, statických tabulek aj., které jsme ve sledované knize nenalezli, avšak poznámky a vysvětlivky učebnice obsahuje. V úvodu za předmluvou se můžeme seznámit s funkcí jednotlivých ikon a symbolů, které jsou v knize používány. V každé lekci najdeme odkaz na pracovní sešit k vybraným úkolům nebo číslo stopy poslechu, které slouží k lepší orientaci v celém kompletu *Novyje klassnyje družja 1*. Podobně jako se v první zkoumané učebnici nenachází žádné podtexty k vyobrazením, nenabízí je ani toto edukační médium. Slovníček pojmů a cizích slov není rovněž součástí, ale rusko-český slovníček je řazen na konci jednotlivých lekcí i v závěru učebnice.

V oblasti obrazových komponentů aparátu prezentace učiva vyhověla sledovaná učebnice většině kritérií, která byla stanovena pro její měření. Najdeme v ní velké množství uměleckých ilustrací. Jedná se průměrně o čtyři až šest barvených ilustrací na stránku korespondujících s probíraným tématem. Naukové ilustrace jsou také součástí učebnice, ovšem nevyskytují se v ní v tak četném množství jako ilustrace umělecké. Do kategorie můžeme zařadit například plánec uspořádání místností bytu v páté lekci. V učebnici nalezneme poměrně mnoho fotografií, téměř každá lekce je jí uvozena. K fotografii se váže celá řada úkolů, například v úvodním cvičení před lekcí mají žáci na základě předchozích znalostí diskutovat o příběhu fotografie. Další fotografický materiál nalezený v edukačním médiu je většinou spjat se slovní zásobou.

¹³⁷ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

¹³⁸ ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

II. Aparát řídicí učení

APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ	
Strukturní komponenty učebnice	
Verbální komponenty	Výskyt komponentů
1. předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)	+
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)	+
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)	+
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)	+
5. odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné)	+
6. otázky a úkoly za témata, lekce	+
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	+
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	N
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním)	+
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)	+
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	+
12. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)	+
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)	-
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	+
Obrazové komponenty	Výskyt komponentů
1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.)	+
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	+
3. užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu	+
4. využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.	-

Vysvětlivky:
plus (+) = vyskytující se komponenty; **mínus (-)** = nevyskytující se komponenty; **písmeno N** = komponent, který není sledován

Tabulka č. 12: *Novyje klassnyje družja 1* – aparát řídicí učení, upraveno podle Solničky¹³⁹

Následující skupina hledaných komponentů patří k aparátu řídicího učení. První ze sledovaných komponentů je předmluva, která má být pro žáky úvodem do předmětu a ročníku. Učebnice *Novyje klassnyje družja 1*¹⁴⁰ přináší stejně tak jako *Pojechali 1*¹⁴¹ předmluvu ve zkrácené verzi. V několika větách se autoři obrací přímo k žákům, oslovují je a motivují ke studiu ruského jazyka. Předmluva se nachází na začátku učebnice a je napsána v českém

¹³⁹ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

¹⁴⁰ ORLOVA, Natálie a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

¹⁴¹ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

i ruském jazyce. Za ní je situován další sledovaný prvek, a to návod k práci s učebnicí. Jedná se o vysvětlivky jednotlivých ikon a symbolů, které učebnice využívá. Stimulaci celkovou, což jsou podněty k zamyšlení před celkovým učivem ročníku, nalezneme za obsahem. Věnuje se jí celá stránka. Žáci si zde mohou přečíst zajímavosti o vzdělávání v Ruské federaci a porovnat je se vzděláváním u nás či v jiných zemích. Na stejné stránce jsou seznámeni s oslovením dospělých – jménem po otci, jež se v Rusku používá. Stimulace detailní – podněty a otázky k zamyšlení v průběhu lekcí jsou rovněž součástí sledovaného edukačního média. U úvodní fotografie na začátku každé lekce najdeme ikonu víte/nevíte, která žákům sděluje určitou informaci k zamyšlení. Jednotlivé lekce obsahují množství dotazů a zajímavostí, jež jsou napsány v barevných bublinách. To můžeme taktéž přiřadit k podnětům a otázkám k zamyšlení. V učebnici se vyskytuje i další hledaný komponent – odlišení úrovní učiva. Obvykle je označen ikonou vlaku, která symbolizuje cvičení navíc „*pro rychlíky*.“

Dále bylo sledováno, zda se za jednotlivými lekcemi nacházejí otázky a úkoly. Stejně jako v učebnici *Pojechali 1*¹⁴² jsou v průběhu lekcí zařazena rozmanitá cvičení. Žáci si jejich prostřednictvím osvojují novou slovní zásobou a gramatické jevy. Otázky o úkoly k celému ročníku jsou zahrnuty v poslední lekci s názvem *Повторяем!*, jejímž cílem je procvičit doposud probranou gramatiku a zopakovat slovíčka na všechna témata obsažená v učebnici. Na konci učebnice nalezneme shrnutí veškeré gramatiky. Ani v učebnici *Novyje klassnyje družja 1*¹⁴³ nebyl sledován prvek – otázky a úkoly k předchozímu ročníku, neboť se u prvního dílu předpokládá, že se žáci s ruským jazykem setkají poprvé.

Instrukce k úkolům komplexnější povahy a náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva byly další dva hledané komponenty, jež se v edukačním médiu vyskytly. Instrukce jsou obsaženy téměř v každém zadání cvičení. V učebnici najdeme několik námětů na mimoškolní činnosti. Obvykle jsou značeny speciální ikonou nůžek a pravítka, které mají být námětem na projekt. Žáci mají vytvářet prezentace v PowerPointu, sestavovat rodinné album, vytvářet komiksy aj. Součástí obsahu je explicitní vyjádření cílů vzhledem k žákům. Jejich prostřednictvím se dozvídáme, co se žáci v průběhu jednotlivých lekcí naučí, v jaké oblasti rozšíří slovní zásobu a jaký gramatický jev si osvojí.

Následující prvek – prostředky a instrukce k sebehodnocení pro žáky najdeme v učebnici v podobě různých cvičení a závěrečného testu řazeném v šesté lekci. Klíč

¹⁴² ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

¹⁴³ ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

k jednotlivým úkolům není součástí učebnice, ale nalezneme jej v metodické příručce. Vzhledem k tomu, že se jediný nalezený klíč v učebnici váže právě k opakovacímu závěrečnému testu, je v tabulce výše uvedeno, že se komponent v knize nevyskytuje. Posledním verbálním komponentem aparátu řídicího učení, jež byl sledován, jsou odkazy na jiné zdroje informací. Bibliografický výčet se v edukačním médiu nenachází, místo toho jsou žáci v jednotlivých lekcích odkazováni na webové stránky jako je například *eralash.ru* či *youtube.com*, kde mohou zhlédnout konkrétní video nebo si poslechnout doporučenou píseň. Některá cvičení vyžadují práci se slovníkem, což je rovněž považováno za odkaz na jiný zdroj informací.

Po verbálních komponentech byly hledány komponenty obrazové. Zde jsme se zaměřili na grafické symboly označující určité části textu. Vysvětlivky jednotlivých ikon a symbolů, které jsou nedílnou součástí knihy, byly nalezeny na jejím začátku za předmluvou stejně tak jako v učebnici předchozí. Následující hledaný prvek – užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu, se v učebnici rovněž vyskytuje. Pro snazší orientaci jsou od sebe jednotlivé lekce barevně odlišeny, to se projevuje zejména v nadpisech, v zadáních cvičení nebo pro zdůraznění pojmu. Pro první lekci je specifická světle modrá barva, pro druhou fialová, pro třetí oranžová, pro čtvrtou zelená, pro pátou vínová a pro šestou tmavě modrá. Další komponent – užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva aj.) – je v knize využíván celkem hojně. Tučným písmem jsou psány názvy lekcí, zadání cvičení, pojmy aj., kurzívou odkazy na webové stránky. Poslední sledovaný prvek kategorie aparátu řídicího učení – využití přední a zadní obálky pro schémata, tabulky aj. – učebnice nezahrnuje.

III. Aparát orientační

APARÁT ORIENTAČNÍ	
Strukturní komponenty učebnice	
Verbální komponenty	Výskyt komponentů
1. obsah učebnice	+
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.	+
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	+
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	-

Vysvětlivky:
plus (+) = vyskytující se komponenty; **mínus (-)** = nevyskytující se komponenty; **písmeno N** = komponent, který není sledován

Tabulka č. 13: *Novyje klassnyje družja 1* – aparát orientační, upraveno podle Solničky¹⁴⁴

¹⁴⁴ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

Poslední sledovanou skupinou je aparát orientační, do kterého spadají pouze verbální komponenty. Obsah se v učebnici nachází na jejím začátku – za předmluvou a seznamem ikon. Informuje nás, na jaké straně najdeme příslušnou lekci, jaké je její téma, jakou oblast slovní zásoby zahrnuje a jakým gramatickým jevem se zabývá. Rovněž stanovuje cíle, jichž by žáci po jejím zvládnutí měli dosáhnout. Z obsahu lze vyčíst, že je učebnice rozdělena do šesti lekcí, což poukazuje na výskyt následujícího komponentu – členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj. Marginálie a výhmaty nejsou součástí knihy, najdeme v ní však neživá záhlaví, která usnadňují orientaci v jednotlivých lekcích. Každá lekce je rozčleněna do tří částí – první dvojstrana lekce je značena ruským písmenem A, druhá dvojstrana písmenem B, třetí dvojstrana písmenem B, z čehož lze dovést, že je každé lekci věnován stejný počet stran. Poslední komponent aparátu orientačního – rejstřík (věcný, jmenný, smíšený) – nenajdeme ani v učebnici *Novyje klassnyje družja 1*.¹⁴⁵

5.2.2.1 Výpočet a vyhodnocení koeficientů

1. dílčí koeficienty

Koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)	
Počet hledaných komponentů	12
Počet nalezených komponentů	10
Výpočet: $E I = \frac{10}{12} \cdot 100 = 83,33\%$	
Výsledek (E I)	83,33%

Tabulka č. 14: *Novyje klassnyje družja 1* – výpočet koeficientu E I, upraveno podle Solničky¹⁴⁶

Koeficient využití aparátu orientace učiva (E II)	
Počet hledaných komponentů	17
Počet nalezených komponentů	15
Výpočet: $E II = \frac{15}{17} \cdot 100 = 88,23\%$	
Výsledek (E II)	88,23%

Tabulka č. 15: *Novyje klassnyje družja 1* – výpočet koeficientu E II, upraveno podle Solničky

¹⁴⁵ ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

¹⁴⁶ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

Koeficient využití aparátu řídicího učení (E III)	
Počet hledaných komponentů	4
Počet nalezených komponentů	3
Výpočet: $E_{III} = \frac{3}{4} \cdot 100 = 75\%$	
Výsledek (E III)	75%

Tabulka č. 16: *Novyje klassnyje družja 1* – výpočet koeficientu E III, upraveno podle Solničky¹⁴⁷

Koeficient využití verbálních komponentů (E v)	
Počet hledaných komponentů	25
Počet nalezených komponentů	21
Výpočet: $E_v = \frac{21}{25} \cdot 100 = 84\%$	
Výsledek (E v)	84%

Tabulka č. 17: *Novyje klassnyje družja 1* – výpočet koeficientu E v, upraveno podle Solničky

Koeficient využití obrazových komponentů (E o)	
Počet hledaných komponentů	8
Počet nalezených komponentů	7
Výpočet: $E_o = \frac{7}{8} \cdot 100 = 87,5\%$	
Výsledek (E o)	87,5%

Tabulka č. 18: *Novyje klassnyje družja 1* – výpočet koeficientu E o, upraveno podle Solničky

¹⁴⁷ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

2. celkový koeficient

Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E)	
Počet hledaných komponentů	33
Počet nalezených komponentů	28
Výpočet: $E = \frac{28}{33} \cdot 100 = 84,84\%$	
Výsledek (E)	84,84%

Tabulka č. 19: *Novyje klassnyje družja 1* – výpočet celkového koeficientu E, upraveno podle Solničky¹⁴⁸

Dílčí koeficienty (E I, E II, E III, E v, E o) i celkový koeficient (E) byly vypočítány podle vzorce, který navrhl Jan Průcha. Každý výsledek prokazuje míru didaktické vybavenosti učebnice v konkrétní oblasti. Celková didaktická vybavenost publikace *Novyje Klassnyje družja 1*¹⁴⁹ byla změřena na 84,84%. Z hledaných 33 komponentů jsme jich našli 28, chybělo jich pouze 5. Jednalo se o doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statické tabulky aj.), podtexty k vyobrazením, výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.), využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj. a rejstřík (věcný, jmenný, smíšený).

Učebnice je nejlépe didakticky vybavena v oblasti využití aparátu orientace učiva (E II) s výsledným koeficientem 88,23%. S méně příznivým výsledkem skončil aparát obrazových komponentů (E o), který přinesl hodnotu 87,5%. U verbálních komponentů (E v) byla didaktická vybavenost vypočítána na 84%. Předposlední koeficient týkající se prezentace učiva (E I) dosáhl hodnoty 83,33%. Podobně jako učebnice *Pojehali 1*¹⁵⁰ prokázala i učebnice *Novyje klassnyje družja 1* nejnižší výsledek v oblasti aparátu řídicího učení (E III), kde byl výskyt komponentů vypočítán na 75%.

¹⁴⁸ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

¹⁴⁹ ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

¹⁵⁰ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojehali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

5.3 Porovnání zjištěných výsledků

1. porovnání dílčích koeficientů

Koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)		
	<i>Pojechali I</i>	<i>Novyje klassnyje družja I</i>
Výsledek E I	66, 66%	83, 33%

Tabulka č. 20: porovnání koeficientů E I, upraveno podle Solničky¹⁵¹

Koeficient využití aparátu orientace učiva (E II)		
	<i>Pojechali I</i>	<i>Novyje klassnyje družja I</i>
Výsledek E II	82, 35%	88, 23%

Tabulka č. 21: porovnání koeficientů E II, upraveno podle Solničky

Koeficient využití aparátu řídicího učení (E III)		
	<i>Pojechali I</i>	<i>Novyje klassnyje družja I</i>
Výsledek E III	50%	75%

Tabulka č. 22: porovnání koeficientů E III, upraveno podle Solničky

Koeficient využití verbálních komponentů (E v)		
	<i>Pojechali I</i>	<i>Novyje klassnyje družja I</i>
Výsledek E v	72%	84%

Tabulka č. 23: porovnání koeficientů E v, upraveno podle Solničky

Koeficient využití obrazových komponentů (E o)		
	<i>Pojechali I</i>	<i>Novyje klassnyje družja I</i>
Výsledek E o	75%	87, 5%

Tabulka č. 24: porovnání koeficientů E o, upraveno podle Solničky

¹⁵¹ SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

2. porovnání celkových koeficientů

Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E)		
	<i>Pojechali 1</i>	<i>Novyje klassnyje družja 1</i>
Výsledek E	72, 72%	84, 84%

Tabulka č. 25: porovnání koeficientů E, upraveno podle Solničky¹⁵²

Z provedeného výzkumu i z uvedených tabulek výše jednoznačně vyplývá, že učebnice *Novyje klassnyje družja 1*¹⁵³ je ve všech sledovaných oblastech lépe didakticky vybavena než učebnice *Pojechali 1*.¹⁵⁴ Celkový koeficient (E) byl u učebnice *Novyje klassnyje družja 1* vyčíslen na 84, 84%, zatímco u učebnice *Pojechali 1* na 72, 72%. Rozdílná hodnota činí 12, 12%. Nejvýraznější rozdíl mezi koeficienty jednotlivých učebnic můžeme spatřovat v oblasti aparátu řídicího učení (E III). Výše rozdílu je dána hlavně tím, že jsou ve zmíněné kategorii sledovány pouze čtyři komponenty. Je zřejmé, že pokud některý z nich bude chybět, procentuální ztráta bude poměrně vysoká. Nejnižší rozdíl mezi koeficienty činí necelých 6% a byl zjištěn u aparátu řídicího učení (E II). Obě dvě sledované učebnice jsou lépe didakticky vybaveny z hlediska obrazových komponentů (E o) na úkor komponentů verbálních (E v). Rozdíl koeficientů v aparátu prezentace učiva (E I) byl vyměřen na necelých 17%.

¹⁵² SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.

¹⁵³ ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s.

¹⁵⁴ ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s.

6. Návrh doplňkových materiálů

Pracovní list k 7. lekci učebnice *Pojechali 1*

Азбука

1. Spoj tiskací a psací písmena azbuky.

А а	<i>Д д</i>	Р р	<i>Х х</i>
Б б	<i>У у</i>	С с	<i>Ш ш</i>
В в	<i>Ж ж</i>	Т т	<i>С с</i>
Г г	<i>Б б</i>	У у	<i>Ф ф</i>
Д д	<i>З з</i>	Ф ф	<i>Ш ш</i>
Е е	<i>Ц ц</i>	Х х	<i>Р р</i>
Ё ё	<i>Л л</i>	Ц ц	<i>У у</i>
Ж ж	<i>Г г</i>	Ч ч	<i>П п</i>
З з	<i>А а</i>	Ш ш	<i>У у</i>
И и	<i>Н н</i>	Щ щ	<i>Ю ю</i>
Й й	<i>Ё ё</i>	Ъ ъ	<i>Я я</i>
К к	<i>О о</i>	Ы ы	<i>Э э</i>
Л л	<i>Е е</i>	Ь ь	<i>Ч ч</i>
М м	<i>П п</i>	Э э	<i>Ъ ъ</i>
Н н	<i>В в</i>	Ю ю	<i>Ь ь</i>
О о	<i>М м</i>	Я я	<i>Ъ ъ</i>
П п	<i>К к</i>		

2. Písmena azbuky zabloudila. Najdeš jejich místo v domečku? Spoj písmena stojící mimo domeček s odpovídajícím čtverečkem uvnitř.

Ш

А Б В Г Д Ё Ж

З И Й Л М Н О Ю

Е Р С Т У Ф Х Ц

Ч Щ Ъ Ы Ь Э Я

П

К

3. Vybarvi červeně všechna písmena, která vypadají stejně jako písmena latinky. Modře vybarvi všechna písmena, která jsou od písmen latinky odlišná.

В

А

Ю

Б

Н

Щ

С

П

Ж

Metodický list k pracovnímu listu: *Азбука*

Anotace: Pracovní list *Азбука* navazující na sedmou lekci učebnice *Pojechali 1* obsahuje tři cvičení, která se zaměřují na procvičení ruské abecedy – azbuky. V prvním cvičení mají žáci za úkol spojit tiskací a psací písmena azbuky s cílem zafixovat si podobu jednotlivých písmen. Ve druhém cvičení splnit správné přiřazení chybějícího písmene azbuky na jeho příslušné místo v domečku. Tímto způsobem si žáci procvičí pořadí písmen v ruské abecedě, které je nezbytné pro práci se slovníkem. V posledním cvičení mají červeně vybarvit písmena shodná s podobou písmen latinky a modře písmena odlišná od latinky.

Klíčová slova: azbuka, tiskací písmena, psací písmena

Cíle: zafixovat si tiskací a psací podobu písmen azbuky, naučit se pořadí písmen azbuky

Věková skupina: žáci 2. stupně ZŠ, žáci nižších ročníků víceletých gymnázií

Organizace učební činnosti: individuální práce

Časová náročnost: cca 15 minut

Potřebné pomůcky: barevný fix, pastelky, pravítko

Reflexe: společná kontrola

Očekávané výstupy: Žák rozpozná tiskací a psací podobu jednotlivých písmen ruské abecedy. Naučí se pořadí písmen azbuky.

Rozvíjené klíčové kompetence: k učení, komunikativní kompetence

Použité zdroje: Nebojte se ruštiny. In: *dum.rvp.cz* [online]. 21. 9. 2008 [cit. 2016-06-09].

Dostupné z: <http://dum.rvp.cz/materialy/pracovni-list-azbuka-1.html> (psací azbuka)

Pracovní list k 10. lekci učebnice *Pojechali 1*

Как тебя зовут?

1. Doplň do textu chybějící písmena z nabídky: З, э, б, Д, з, в.

- Как те__я __овут?
- Меня зо__ут __авид.
- Кто __то? Это Ева?
- Нет, это не Ева, это __ита.

2. Spoj počáteční písmeno s obrázkem podle jeho názvu. Do prvního rámečku napiš psací písmeno, do druhého rámečku doplň odpovídající české písmeno.

Т

К

б

М

В

Д

3. Najdeš v osmisměrce následující jména: Боб, Ева, Зита, Ив́ан, Кáтя, Тáня, Эдик?

4. Na prázdné řádky se pokus přepsat následující krátký text.

Меня зовут Давид. Вот тут Зита и Ева. А там Нина и Вадим.

Metodický list k pracovnímu listu: *Как тебя зовут?*

Anotace: Pracovní list s názvem *Как тебя зовут?* se váže k desáté lekci učebnice *Pojechali 1*. Obsahuje čtyři cvičení, v nichž žáci procvičují učivo osvojené v této lekci. V prvním cvičení žáci vybírají z nabídky vhodné písmeno a vpisují jej na příslušné místo v textu. Ve druhém cvičení opakují slovní zásobu prostřednictvím spojování obrázků a písmen. Třetí cvičení zahrnuje osmisměrku, ve které vyhledávají ruská jména, s nimiž je učebnice seznámila. V posledním cvičení pracovního listu žáci mají přepsat krátký ruský text, díky kterému si osvojují grafickou podobu jazyka.

Klíčová slova: psací písmena, ruská jména, osmisměrka

Cíle: procvičit psaní vybraných písmen azbuky, zopakovat slovní zásobu

Věková skupina: žáci 2. stupně ZŠ, žáci nižších ročníků víceletých gymnázií

Organizace učební činnosti: individuální práce

Časová náročnost: cca 15 minut

Potřebné pomůcky: barevný fix (pastelka), pravítko, propiska

Reflexe: společná kontrola

Očekávané výstupy: Žák zvládne napsat vybraná písmena azbuky a dokáže přepsat krátký text v ruštině.

Rozvíjené klíčové kompetence: k učení, komunikativní kompetence

Použité zdroje: Obrázky pro druhé cvičení. In: *openclipart.org* [online]. [cit. 2016-06-10].

Dostupné z: <https://openclipart.org/>

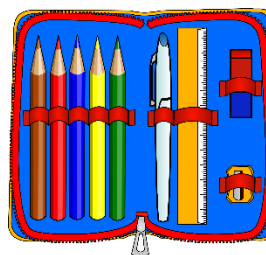
Pracovní list k 14. lekci učebnice *Pojechali 1*

Перемены я люблю

1. Doplně přízvuk do slov a na prázdný řádek je přelož do češtiny.

класс, перемена, школа, карта, учительница, математика, каникулы,
сумка, книга

2. Jaké školní pomůcky vidíš na obrázcích? Napiš rusky do rámečku.

3. Doplně do vět koncovku – y/-ю.

Что ты делаешь на перемене?

- Я уч__ русский язык.
- Я говор__ с Катей.
- Я игра__ на гитаре.
- Я танц__.
- Я пиш__ домашнее задание.
- Я чита__ книгу.

4. Doplň ke každé pastelce její barvu. Znáš ještě nějaké jiné barvy?
Vypiš je na poslední řádek.

	_____	цвет
	_____	цвет
	_____	цвет
	_____	цвет

5. Odpověz celou větou na následující otázky.

- Что ты делаешь в школе?

- Ты учишь математику на перемене?

- Это учительница 4-ого класса?

- Что ты рисуешь?

- Что ты читаешь?

Metodický list k pracovnímu listu: *Перемéны я люблю*

Anotace: Pracovní list s názvem *Перемéны я люблю* koresponduje se čtrnáctou lekcí učebnice *Pojechali 1*. V pracovním listu nalezneme celkem pět cvičení, která se věnují tématu škola. První cvičení je fonetické, zaměřuje se na přízvuk vybraných ruských slov. Úkolem žáků je doplnit přízvuk do jednotlivých slov a přeložit je do češtiny. Žáci si tímto způsobem zopakují slovní zásobu čtrnácté lekce. Ve druhém cvičení na základě obrázků určují, o jaké školní pomůcky se jedná. Příslušná slovíčka vpisují do připravených rámečků. Třetí cvičení je věnováno gramatice, žáci zde vybírají správnou koncovku sloves. Ve čtvrtém cvičení opakují barvy a v pátém trénují písemný projev.

Klíčová slova: slovní zásoba, přízvuk, koncovky sloves, barvy

Cíle: vyznačit přízvuk ve vybraných slovech, zopakovat slovní zásobu, přeložit slovíčka z ruštiny do češtiny, určit správnou koncovku u sloves, zformulovat odpovědi na otázky

Věková skupina: žáci 2. stupně ZŠ, žáci nižších ročníků víceletých gymnázií

Organizace učební činnosti: individuální práce

Časová náročnost: cca 15 minut

Potřebné pomůcky: propiska

Reflexe: společná kontrola

Očekávané výstupy: Žák na základě osvojené slovní zásoby zvládne vyznačit přízvuk ve slově. Umí použít správnou koncovku ve vybraných ruských slovesech a vhodně zareagovat na konkrétní otázky.

Rozvíjené klíčové kompetence: k učení, komunikativní kompetence

Použité zdroje: Obrázky pro druhé a čtvrté cvičení. In: *openclipart.org* [online]. [cit. 2016-06-10]. Dostupné z: <https://openclipart.org/>

Pracovní list k 3. lekci učebnice *Novyje klassnyje družja 1*

Сно́ва в шко́лу

1. přečti si pozorně následující text.

Ві́ка и Ро́дик учатся в одно́м клáссе. Они́ одноклáссники. В э́том годú они́ бúдут учитьсá в 7 клáссе. Ві́ка и Ро́дик бúдут изучáть рúсский я́зык, истóрию, литерáтуру, англійский я́зык. Они́ впервые́ бúдут изучáть фі́зику. Вмéсто матемáтики, котóрую они́ изучáли 6 лет, у них бúдет áлгебра и геомéтрия. Они́ продолжáт изучáть информáтику и биолóгию. И конéчно, у них бúдет физкультúра.

2. Na základě přečteného textu rozhodni o správnosti tvrzení. Vyber odpověď z možností да/нет a zakroužkuj ji. Nepravdivá tvrzení oprav vedle na řádek.

- Ві́ка и Стас учатся в одно́м клáссе.

да/нет

- В э́том годú они́ бúдут учитьсá в 7 клáссе.

да/нет

- Они́ впервые́ бúдут изучáть фі́зику.

да/нет

- Вмéсто матемáтики, котóрую они́ изучáли 6 лет, у них бúдет áлгебра и физкультúра.

- да/нет
-

3. Na následující řádky vypiš všechny školní předměty, které jsou zmíněny v textu, a přelož je do češtiny.

4. Napiš rusky, kolik věcí/lidí vidíš na obrázku.

ученика

тетради

учебников

цветных карандашей

Metodický list k pracovnímu listu: *Снóва в шкóлу*

Anotace: Pracovní list s názvem *Снóва в шкóлу* se váže k třetí lekci učebnice *Novyje klassnyje družja 1*. Ve čtyřech cvičeních si žáci zopakují nově nabyté poznatky z lekce. V prvním cvičení je zařazen text ke čtení, na který navazuje cvičení druhé a třetí. Poté co si žáci přečtou text, vypracují druhý úkol, v němž rozhodují o správnosti tvrzení na základě přečteného textu. Úkolem třetího cvičení je vyhledat všechny školní předměty, o nichž se text zmiňuje a následně je přeložit do češtiny. Poslední čtvrtý úkol si klade za cíl procvičit číslovky, kterým se žáci v lekci věnovali.

Klíčová slova: text, práce s textem, slovní zásoba, číslovky

Cíle: procvičit čtení textu s porozuměním, zopakovat slovní zásobu a číslovky

Věková skupina: žáci 7. a 8. tříd základních škol a žáci odpovídajících tříd víceletých gymnázií

Organizace učební činnosti: individuální práce

Časová náročnost: cca 15 minut

Potřebné pomůcky: propiska

Reflexe: společná kontrola

Očekávané výstupy: Žák ovládá slovní zásobu na téma škola. Zvládne přečíst krátký text a vyhledat v něm potřebné informace. Umí použít ruské číslovky od 1 do 12.

Rozvíjené klíčové kompetence: k učení, komunikativní kompetence

Použité zdroje: Obrázky pro čtvrté cvičení. In: *openclipart.org* [online]. [cit. 2016-06-10].

Dostupné z: <https://openclipart.org/>

Pracovní list k 4. lekci učebnice *Novyje klassnyje družja 1*

Наша дружная семья

1. Kdo chybí v následující tabulce? Doplň.

мама	
	сын
сестра	
	дедушка
	дядя

2. Doplň na vyznačená místa v textu slovíčka z nabídky: тётя, учётся, пенсионёры, медсестра, продавец, в больнице, зовут, моя, официант, у меня.

Меня.....Стас. Я учусь в пятом классе.мама работает в супермаркете, она..... Мой папа работает, он врач.ещё два брата. Младший брат Павел..... в первом классе. Старший брат Виктор работает в ресторане, он..... Младшая сестра моего папы это моя..... Она тоже работает в больнице, она..... Мой бабушка и дедушка.....

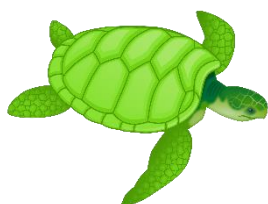
3. Jaká zvířata se skrývají v přesmyčkách? Napiš ti obrázky.

о́дльаш

херапеа́ч

ло́ркик

пуйга́по

4. Seřaď dny v týdnu tak, jak jdou po sobě. Na prázdné řádky napiš, kam každý den půjdeš

суббóта

четвѣрг

понеде́льник

пя́тница

вто́рник

воскресе́нье

сре́да

В понеде́льник я пойду́ в шко́лу.

Во вто́рник

Metodický list k pracovnímu listu: *Наша дружная семья*

Anotace: Pracovní list s názvem *Наша дружная семья* koresponduje se čtvrtou lekcí učebnice *Novyje klassnyje družja 1*. Žáci v něm opakují slovní zásobu na téma – členové rodiny, domácí mazlíčci a povolání. Pracovní list obsahuje čtyři cvičení, která se věnují nejen slovní zásobě, ale také gramatickým jevům, jimž byla v lekcí věnována pozornost. V prvním cvičení žáci doplňují do tabulky chybějící členy rodiny. V druhém cvičení doplňují z nabídky do textu vhodná slova či slovní spojení, čímž procvičují porozumění textu a gramatiku. Ve třetím cvičení jsou zařazeny přesmyčky, jejichž sestavením pojmenovávají zvířata na obrázcích. V posledním cvičení mají seřadit dny v týdnu a napsat, co budou který den dělat.

Klíčová slova: členové rodiny, domácí mazlíčci, povolání, přesmyčky, dny v týdnu

Cíle: zopakovat slovní zásobu, procvičit gramatické jevy z lekce, vyřešit přesmyčky, trénovat písemný projev

Věková skupina: žáci 7. a 8. tříd základních škol a žáci odpovídajících tříd víceletých gymnázií

Organizace učební činnosti: individuální práce

Časová náročnost: cca 15 minut

Potřebné pomůcky: propiska

Reflexe: společná kontrola

Očekávané výstupy: Žák ovládá slovní zásobu na téma – členové rodiny, domácí mazlíčci a povolání. V písemném projevu správně aplikuje osvojené gramatické jevy. Zvládne vytvořit jednoduché věty podle vzoru.

Rozvíjené klíčové kompetence: k učení, komunikativní kompetence

Použité zdroje: Obrázky pro třetí cvičení. In: *openclipart.org* [online]. [cit. 2016-06-10].

Dostupné z: <https://openclipart.org/>

Pracovní list k 5. lekci učebnice *Novyje klassnyje družja 1*

Moŭ dom

1. Na prázdné řádky popiš vybavení dvou pokojů na následujících obrázcích. Odhadni, o jaké pokoje se jedná. Neznámá slovíčka vyhledej ve slovníku.

2. Vylušti křížovku. Tajenka ti napoví, co tě čeká v následující lekci.

1.									
	2.								
		3.							
4.									
			5.						
	6.								
7.									
		8.							
			9.						

- 1. lampa
- 2. stůl
- 3. byt
- 4. WC
- 5. obývací pokoj
- 6. chodba
- 7. koupelna
- 8. televize
- 9. pokoj

Metodický list k pracovnímu listu: *Moř dom*

Anotace: Pracovní list s názvem *Moř dom* navazuje na pátou lekci učebnice *Novyje klassnyje družja 1*. Jeho cílem je zopakovat slovní zásobu na téma vybavení domu a nové gramatické jevy, jimž byla v lekci věnována pozornost. Pracovní list obsahuje dvě cvičení. První z nich je zaměřeno na rozvoj vlastního písemného projevu. Na základě obrázků žáci popisují vybavení dvou místností v domě, přičemž mohou používat slovník. Ve druhém cvičení žáci luští křížovku, prostřednictvím které opakují slovní zásobu. Tajenka jim napoví, co je čeká v další lekci učebnice.

Klíčová slova: místnosti, vybavení domu, gramatické jevy, písemný projev

Cíle: zopakovat slovní zásobu a gramatické jevy, procvičit vlastní písemný projev, vyluštit křížovku, motivovat žáky k další lekci

Věková skupina: žáci 7. a 8. tříd základních škol a žáci odpovídajících tříd víceletých gymnázií

Organizace učební činnosti: individuální práce

Časová náročnost: 15-20 minut

Potřebné pomůcky: propiska, slovník

Reflexe: Společná kontrola křížovky. Popis místností – individuální kontrola učitelem.

Očekávané výstupy: Žák aplikuje novou slovní zásobu a osvojené gramatické jevy v samostatném písemném projevu.

Rozvíjené klíčové kompetence: k učení, komunikativní kompetence

Použité zdroje: Obrázky pro první cvičení. In: *openclipart.org* [online]. [cit. 2016-06-10]. Dostupné z: <https://openclipart.org/>

Závěr

Zorientovat se na současném trhu s učebnicemi a zvolit tu nejvhodnější z nich, je pro učitele bezpochyby velmi náročný úkol. V dnešní době vyspělé techniky je nutné procesu výběru učebnic věnovat náležitou pozornost, neboť právě učebnice představuje základní učební pomůcku – pilíř, o který se opírá obsah vzdělání a oblíbenost daného předmětu u žáků. Do výuky je třeba zařazovat takové učebnice, které jsou kvalitní nejen z hlediska obsahového, ale také vizuálního. Učebnice musí na první pohled upoutat učitele i žáky svou grafikou (strukturou, atraktivními obrázky, aktuálními tématy jednotlivých lekcí aj.). Řečeno odbornou terminologií - musí být dostatečně didakticky vybavena.

V rámci této diplomové práce byla šetřena didaktická vybavenost učebnic. Jejím hlavním cílem bylo změřit a porovnat didaktickou vybavenost dvou vybraných učebnic ruského jazyka určených začátečníkům na základních školách. Dále práce předkládá doplňkové materiály k vybraným lekcím. Pro výzkum byly zvoleny učebnice *Pojechali 1* a *Novyje klasnyje družja 1*. Teoretická část práce se zabývala učebnicemi jako takovými, dále metodikou ruského jazyka. Praktická část byla výzkumná. Pro svoji budoucí profesi učitele ji považuji za přínosnou, neboť didaktická vybavenost učebnic má přímý vliv na kvalitu výuky. Ukázka pracovních a metodických listů má demonstrovat možnosti, které učebnice předkládá. Navržené doplňkové materiály přitom zahrnují některá cvičení, která jsou popsána v teoretické části práce.

Pro didaktickou analýzu učebnic byla využita metoda Jana Průchy, kterou autor srozumitelně objasnil v publikaci *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Ze jmenované metody vyplynulo, že učebnici lze vnímat jako verbální a obrazový celek. Didaktickou analýzou lze zkoumat, jestli se v dané učebnici obrazové a verbální komponenty vyskytují či nikoliv. Na první pohled je však zřejmý určitý nedostatek metody – nevěnuje žádnou pozornost četnosti výskytu jednotlivých komponentů. V jedné učebnici může být například na každé stránce mnoho zajímavých obrázků a grafů a ve druhé se může vyskytovat pouze jeden obrázek nebo graf na celou učebnici. Tato metoda tedy nesleduje intenzitu výskytu daného prvku. K přesnějšímu výpočtu didaktické efektivnosti by bylo vhodnější brát v úvahu nejen samotné zastoupení jednotlivých komponentů, ale také rovnoměrnost jejich rozložení. To by mohl být námět pro rozsáhlejší práci, než je práce diplomová.

Výzkum sledovaných učebnic prokázal, že je lépe didakticky vybavena učebnice *Novyje klassnyje družja 1*. Výsledný rozdíl mezi učebnicemi však nebyl příliš markantní. Prokázalo se,

že jsou obě edukační média poměrně kvalitně vybavena po stránce obrazové i verbální. Jsou atraktivní svou vizuální podobou a obsahují velké množství barevných obrázků a fotografií. Rovněž zahrnují dostatek aktuálních textů a navazujících cvičení, která se snaží přiblížit zájmu žáků.

Zpracování mé diplomové práce mě obohatilo o nové poznatky, které v budoucí profesi učitele bezesporu využiji. Zejména výběru učebnic budu věnovat náležitou pozornost. Na základě provedené didaktické analýzy učebnic *Pojechali 1* a *Novyje klassnyje družja 1* jsem se detailně seznámila s obsahem jednotlivých lekcí. Věřím, že mnou vytvořené pracovní a metodické listy budou přínosem nejen pro mě, ale i pro další učitele, kteří do výuky ruského jazyka zařadí právě učebnice, jimž se věnovala tato práce.

Seznam použitých a doporučených zdrojů

Použité prameny

1. ORLOVA, Natália a kol. *Novyje klassnyje družja 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Klett, 2015, 81 s. ISBN 978-80-7397-202-8.
2. ŽOFKOVÁ, Hana a kol. *Pojechali 1*. Učebnice pro základní školy. Praha: Albra, 2002, 91 s. ISBN 80-86490-29-7.

Použitá literatura

1. AKIŠINA, Alla Aleksandrovna, KAGAN, Olga Jevgenjeva. *Učimsja učit'*. Moskva: Russkij Jazyk, 2002, 256 s. ISBN 5-88337-044-6.
2. BENEŠ, Eduard a kol. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, 265 s.
3. CÍCHA, Václav a kol. *Metodika ruského jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, 239 s.
4. HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 498 s.
5. JELÍNEK, Stanislav a kol. *Kapitoly z metodiky vyučování ruštině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 176 s.
6. JŮVOVÁ, Alena. *Měření didaktické vybavenosti učebnic přírodopisu pro šestý a sedmý ročník základní školy*. In MAŇÁK, Josef a KLAPKO, Dušan (eds.). Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, 124 s. ISBN 80-7315-124-3.
7. MAŇÁK, Josef a KNECHT, Petr. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, 140 s. ISBN 978-80-7315-148-5.
8. MAZÁČOVÁ, Nataša. *Didaktické zamyšlení nad současnými učebnicemi se zvláštním zřetelem k jazykovým učebnicím*. In VALIŠOVÁ, Alena a kol. (eds.). Historie a perspektivy didaktického myšlení. Praha: Karolinum, 2004, 440 s. ISBN 80-246-0914-2.
9. PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, 481 s. ISBN 978-80-7367-503-5.
10. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, 148 s. ISBN 80-85931-49-4.
11. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.
12. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 7. aktualizované a rozšiřující vydání. Praha: Portál, 2013, 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
13. PURM, Radko, JELÍNEK, Stanislav a VESELÝ, Josef. *Didaktika ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, 250 s. ISBN 80-7041-174-0.

14. SIKOROVÁ, Zuzana. *Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol*. In MAŇÁK, Josef a KNECHT, Petr (eds.). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, 140 s. ISBN 978-80-7315-148-5.
15. SOLNIČKA, David. *Porovnání didaktické vybavenosti učebnic dějepisu*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, 91 s. Diplomová práce.
16. SÝKORA, Miloslav. *Učebnice a její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů*. Praha: EM-Effect, 1996, 75 s. ISBN 80-900566-1.
17. ŠPERLOVÁ, Miroslava. *Metodické poznámky k vyučování ruskému jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1996, 153 s. ISBN 80-7082-254-6.
18. WALTEROVÁ, Eliška a kol. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. Brno: Paido, 2004, 295 s. ISBN 80-7315-083-2.
19. *Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 267 s. ISBN 80-244-0404-4.

Použité elektronické zdroje

1. GREGER, David. Proces schvalování učebnic v historickosrovnávací perspektivě. *Pedagogická orientace*, 2005, č. 3, s. 112. ISSN 1211-4669. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/viewFile/1039/839>
2. KNECHT, Petr a WEINHÖFER, Martin. Jaká kritéria jsou důležitá pro učitele ZŠ při výběru učebnic zeměpisu? Výsledky výzkumné sondy provedené na jihomoravských základních školách. In: *ped.muni.cz* [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/weduresearch/publikace/0012.pdf>
3. KONEČNÝ, Jakub. Předazbukové období ve výuce ruštiny. In: *clanky.rvp.cz* [online]. [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/J/8491/PREDAZBUKOVE-OBDOBI-VE-VYUCE-RUSTINY.html/>
4. Umíte-li rusky, uplatníte se v cestovním ruchu a stavebnictví. In: *idnes.cz* [online]. 29. 9. 2008 [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: http://finance.idnes.cz/umite-li-rusky-uplatnite-se-v-cestovnim-ruchu-a-stavebnictvi-ptq-/podnikani.aspx?c=A080923_1053000_firmy_rady_hru
5. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. Praha: VÚP, 2007. [cit. 2016-02-17], s. 9. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>

Použité zdroje pro pracovní listy

1. Nebojte se ruštiny. In: *dum.rvp.cz* [online]. 21. 9. 2008 [cit. 2016-06-09]. Dostupné z: <http://dum.rvp.cz/materialy/pracovni-list-azbuka-1.html>
2. Obrázky pro pracovní listy. In: *openclipart.org* [online]. [cit. 2016-06-10]. Dostupné z: <https://openclipart.org/>

Doporučená literatura

1. DOLEŽALOVÁ, Eva. *Úvod do pedagogické praxe z ruského jazyka*. Brno: Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně, 1989, 58 s.
2. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
3. CHODĚRA, Radomír. *Didaktika cizích jazyků: úvod do vědního oboru*. Praha: Academia, 2006, 209 s. ISBN 978-80-200-2274-5.
4. MAŇÁK, Josef. Funkce učebnice v moderní škole. In KNECHT, Petr, JANÍK, Tomáš a kol. (eds.). *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, 196 s. ISBN 978-80-7315-174-4.
5. PRŮCHA, Jan. *Hodnocení obtížnosti učebnic*. Praha: Výzkumný ústav odborného školství, 1984, 95 s.
6. SCHULZ, Winfried, SCHERER, Helmut a kol. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004, 149 s. ISBN 80-246-0827-8.

Пřílohy

Seznam příloh

Řešení pracovního listu <i>Азбука</i>	I
Řešení pracovního listu <i>Как тебя зовут?</i>	III
Řešení pracovního listu <i>Перемены я люблю</i>	V
Řešení pracovního listu <i>Снова в школу</i>	VII
Řešení pracovního listu <i>Наша дружная семья</i>	IX
Řešení pracovního listu <i>Мой дом</i>	XI

Pracovní list k 7. lekci učebnice *Pojechali 1*

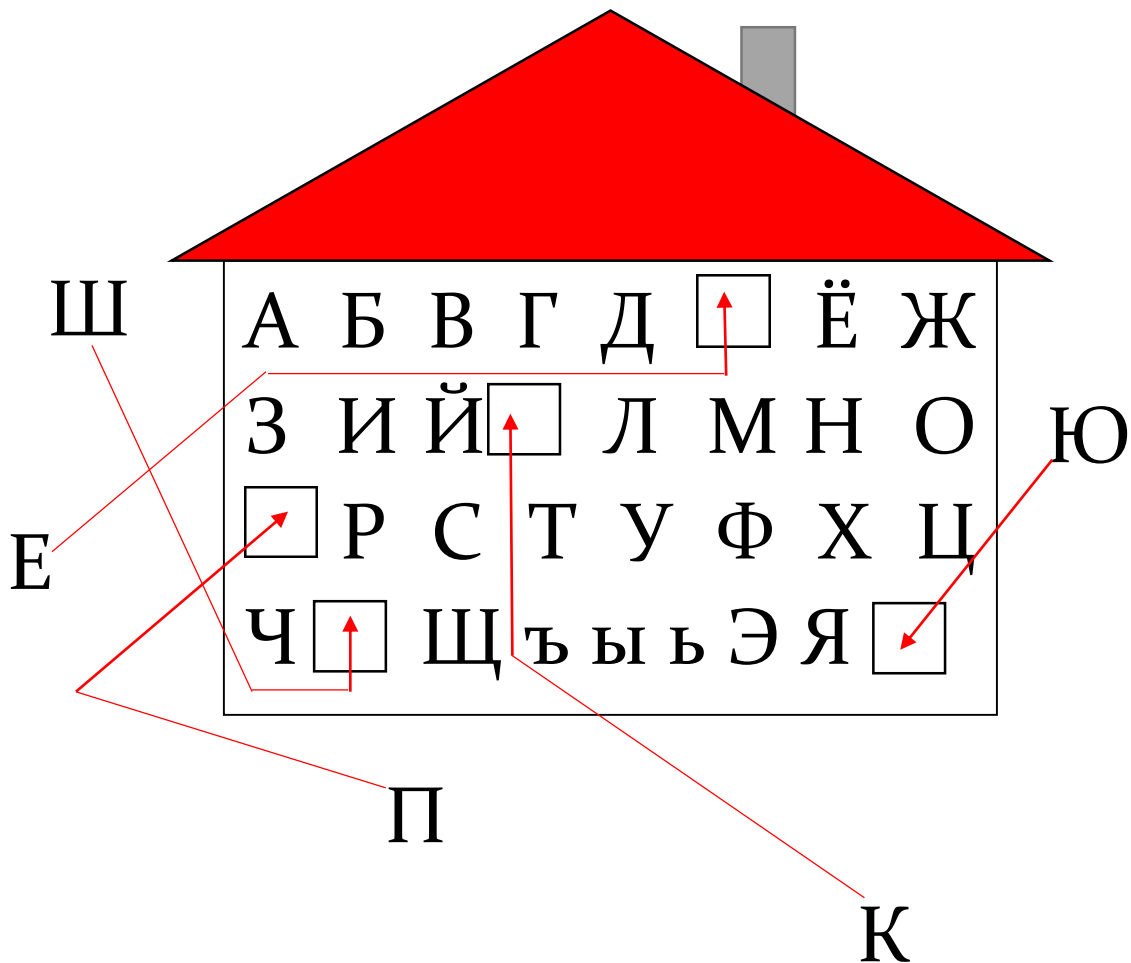
Азбука

řešení

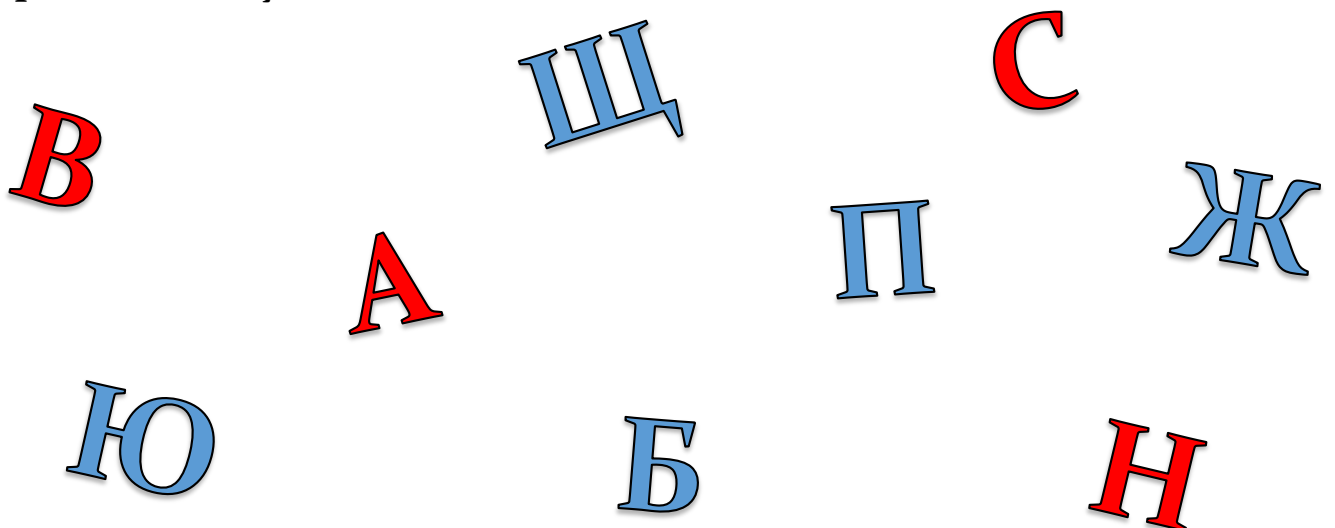
1. Spoj tiskací a psací písmena azbuky.

А а	Д д	Р р	Х х
Б б	И и	С с	Ц ц
В в	Ж ж	Т т	Ч ч
Г г	Б б	У у	Ш ш
Д д	З з	Ф ф	Щ щ
Е е	И и	Х х	Ъ ъ
Ё ё	Л л	Ц ц	Ы ы
Ж ж	Г г	Ч ч	Э э
З з	А а	Ш ш	Ь ь
И и	Н н	Щ щ	Ю ю
Й й	Ё ё	Ъ ъ	Я я
К к	О о	Ы ы	
Л л	Е е	Ь ь	
М м	П п	Э э	
Н н	В в	Ю ю	
О о	М м	Я я	
П п	К к		

2. Písmena azbuky zabloudila. Najdeš jejich místo v domečku? Spoj písmena stojící mimo domeček s odpovídajícím čtverečkem uvnitř.

3. Vybarvi červeně všechna písmena, která vypadají stejně jako písmena latinky. Modře vybarvi všechna písmena, která jsou od písmen latinky odlišná.

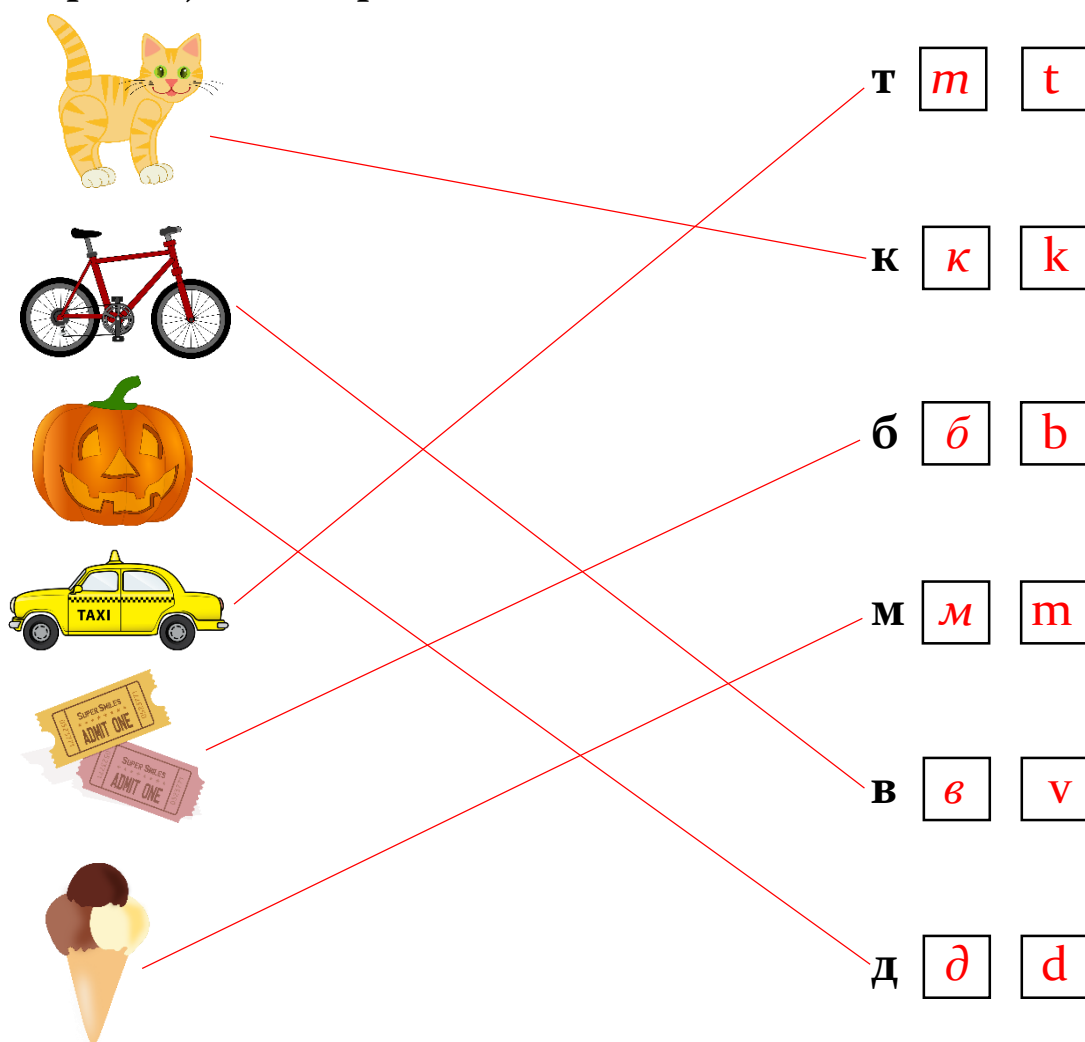
Pracovní list k 10. lekci učebnice *Pojechali 1*

Как тебя зовут?

1. Doplně do textu chybějící písmena z nabídky: Э, э, б, Д, э, в.

- Как те**б**я **з**овут?
- Меня зов**у**т **Д**авид.
- Кто **э**то? Это Ева?
- Нет, **э**то не Ева, **э**то **З**ита.

2. Spoj počáteční písmeno s obrázkem podle jeho názvu. Do prvního rámečku napiš psací písmeno, do druhého rámečku doplň odpovídající české písmeno.

	Т	т	t
	К	к	k
	б	б	b
	М	м	m
	В	в	v
	Д	д	d

3. Najdeš v osmisměrce následující jména: Боб, Ева, Зита, Ив́ан, Кáтя, Тáня, Эдик?

4. Na prázdné řádky se pokus přepsat následující krátký text.

Меня зовут Давид. Вот тут Зита и Ева. А там Нина и Вадим.

Меня зовут Давид. Вот тут Зита

и Ева. А там Нина и Вадим.

Pracovní list k 14. lekci učebnice *Pojechali 1*

Перемены я люблю

řešení

1. Dopln přízvuk do slov a na prázdný řádek je přelož do češtiny.

клас**с**, пере**м**ена, шко**л**а, кар**т**а, уч**и**тельница, матем**а**тика, кани**к**улы,
сум**к**а, кни**г**а

třída, přestávka, škola, mapa, učitelka, matematika, prázdniny, taška,
kniha

2. Jaké školní pomůcky vidíš na obrázcích? Napiš rusky do rámečku.

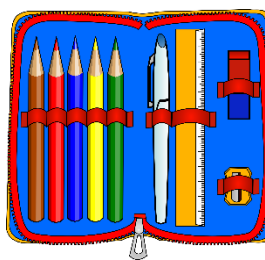
тетрадь

доска

карандаш

пенал

3. Dopln do vět koncovku – y/-ю.

Что ты делаешь на перемене?

- Я уч**у** русский язык.
- Я говор**ю** с Катей.
- Я игр**аю** на гитаре.
- Я танц**ую**.
- Я пиш**у** домашнее задание.
- Я чит**аю** книгу.

4. Doplň ke každé pastelce její barvu. Znáš ještě nějaké jiné barvy?
Vypiš je na poslední řádek.

голубой цвет

зелёный цвет

красный цвет

жёлтый цвет

белый цвет, чёрный цвет

5. Odpověz celou větou na následující otázku.

- Что ты делаешь в школе?

Я учу математику.

- Ты учишь математику на перемене?

Нет, я учу русский язык.

- Это учительница 4-ого класса?

Да, это учительница 4-ого класса.

- Что ты рисуешь?

Я рисую кошку.

- Что ты читаешь?

Я читаю книгу.

Pracovní list k 3. lekci učebnice *Novyje klassnyje družja 1*

Сно́ва в школу

řešení

1. přečti si pozorně následující text.

Ві́ка и Рóдик учатся в одні́м клáссе. Оні́ одноклáссники. В э́том году́ оні́ бу́дут учі́ться в 7 клáссе. Ві́ка и Рóдик бу́дут изучáть рúсский я́зык, истóрию, литератúру, англійский я́зык. Оні́ впервы́е бу́дут изучáть фі́зику. Вмéсто матемáтики, котóрую оні́ изучáли 6 лет, у них бу́дет áлгебра и геомéтрия. Оні́ продолжáт изучáть информáтику и биолóгию. И конéчно, у них бу́дет физкультúра.

2. Na základě přečteného textu rozhodni o správnosti tvrzení. Vyber odpověď z možností да/нет a zakroužkuj ji. Nepravdivá tvrzení oprav vedle na řádek.

- Ві́ка и Стас учатся в одні́м клáссе.
да/нет Ві́ка и Рóдик учатся в одні́м клáссе. _____
- В э́том году́ оні́ бу́дут учі́ться в 7 клáссе.
да/нет _____
- Оні́ впервы́е бу́дут изучáть фі́зику.
да/нет _____
- Вмéсто матемáтики, котóрую оні́ изучáли 6 лет, у них бу́дет áлгебра и физкультúра.
да/нет Вмéсто матемáтики, котóрую оні́ изучáли 6 лет, у них бу́дет áлгебра и геомéтрия. _____

3. Na následující řádky vypiš všechny školní předměty, které jsou zmíněny v textu, a přelož je do češtiny.

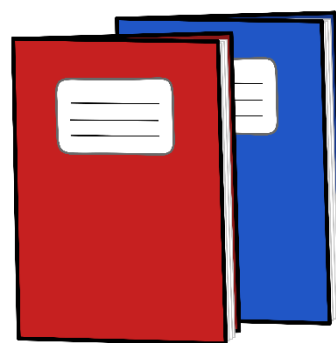
ру́сский язы́к (ruský jazyk), исто́рия (dějepis), литерату́ра (literatura),
англи́йский язы́к (anglický jazyk), физи́ка (fyzika) матемáтика
(matematika)

áлгебра (algebra), геомéтрия (geometrie), информáтика (informatika),
биоло́гия (biologie), физкульту́ра (tělesná výchova)

4. Napiš rusky, kolik věcí/lidí vidíš na obrázku.

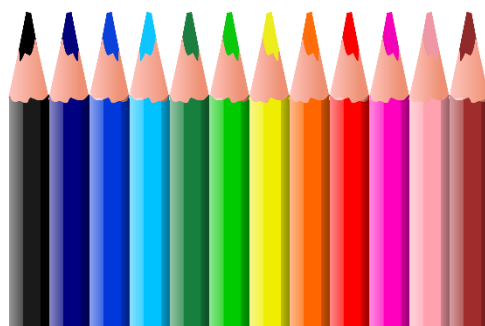
четы́ре ученика́

две тетра́ди

пять учебников

двена́дцать
цветных каранда́шей

Pracovní list k 4. lekci učebnice *Novyje klassnyje družja 1*

Наша дружная семья

řešení

1. Kdo chybí v následující tabulce? Dopln.

мáма	пáпа
дóчь	сын
сестрá	брáт
бáбушка	дéдушка
тётя	дядя

2. Dopln na vyznchaná místa v textu slovíčka z nabídky: тётя, учитсь, пенсионёры, медсестрá, продавец, в больни́це, зовут, моя, официáнт, у меня.

Меня **зовут** Стас. Я учусь в пятом классе. **Моя** мама работает в супермаркете, она **продавец**. Мой папа работает **в больнице**, он врач.

У меня ещё два брата. Младший брат Пáвел **учитсь** в первом классе.

Старший брат Вíктор работает в ресторане, он **официáнт**. Младшая

сестрá моего пáпы это моя **тётя**. Она тоже работает в больнице, она

медсестрá. Мой бáбушка и дéдушка **пенсионёры**.

3. Jaká zvířata se skrývají v přesmyčkách? Napoví ti obrázky.

о́дльаш

херапе́ач

ло́ркик

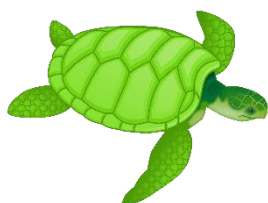
пуйга́по

лошадь

черепа́ха

кро́лик

попуга́й

4. Seřaď dny v týdnu tak, jak jdou po sobě. Na prázdné řádky napiš, kam každý den půjdeš.

6 суббо́та

2 вто́рник

4 четве́рг

7 воскресе́нье

1 понеде́льник

3 сре́да

5 пя́тница

В понеде́льник я пойду́ в шко́лу.

Во вто́рник я пойду́ в кафе́.

В сре́ду я пойду́ в суперма́ркет.

В четве́рг я пойду́ в теа́тр.

В пя́тницу я пойду́ в бассе́йн.

В суббо́ту я пойду́ в кино́.

В воскресе́нье я пойду́ в го́сти.

Pracovní list k 5. lekci učebnice *Novyje klassnyje družja 1*

Мой дом

řešení

1. Na prázdné řádky popiš vybavení dvou pokojů na následujících obrázcích. Odhadni, o jaké pokoje se jedná. Neznámá slovíčka vyhledej ve slovníku.

В уютной гостиной есть большой телевизор, окно и шкаф. В
шкафе пять книг и цветók...

В маленькой спальне́й есть больша́я крова́ть, две ла́мпы, два
шка́фа, два чемода́ны и зе́ркало...

2. Vyluští křížovku. Tajenka ti napoví, co tě čeká v následující lekci.

1.	л	а	м	п	а		1. lampa			
2.	с	т	о	л		2. stůl				
3.	к	в	а	р	т	и	р	а	3. byt	
4.	т	у	а	л	е	т		4. WC		
5.	г	о	с	т	и	н	н	а	я	5. obývací pokoj
6.	к	о	р	и	д	о	р		6. chodba	
7.	в	а	н	н	а	я		7. koupelna		
8.	т	е	л	е	в	и	з	о	р	8. televize
9.	к	о	м	н	а	т	а		9. pokoj	